

ילקוט

חידושים

וביאורים

בהלכות בית הבחירה להרמב"ם

ימי בין המצרים ה'תשע"ד

פתח דבר

בעזהש"ת.

בקשר עם ימי בין המצרים יהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים, הננו מוציאים לאור ילקוט "חידושים וביאורים בהלכות בית הבחירה", והוא לקט מחידושיו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע בהלכות בית הבחירה להרמב"ם.

הרבה התייגע אותו צדיק לברר וללבן סוגיות אלו, ומרגלא בפומי' אשר לימודם בימים אלו – בהם חרב הבית – הוא סגולה והכנה לגאולה. ויתירה מזו: לימוד הלכות בנין הבית הרי הם כבנין הבית ברוחניות. וכמאמר המדרש (תנחומא צו, יד): "אמר יחזקאל לפני הקב"ה: רבש"ע עד עכשיו אנו נתונים בגולה בארץ שונאינו ואתה אומר לי לילך ולהודיע לישראל צורת הבית וכתוב אותו לעיניהם וישמרו את כל צורותיו ואת כל חוקותיו, וכי יכולין הן לעשות? הניח להם עד שיעלו מן הגולה ואח"כ אני הולך ואומר להם. א"ל הקב"ה ליחזקאל ובשביל שבני נתונים בגולה יהא בנין ביתי בטל?! – והיינו שע"י לימוד הלכות בנין הבית ה"ז פועל שאין "בנין ביתי בטל". וע"ד "כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה" ו"נשלמה פרים שפתינו" (וראה ב"פתיחה" לספר 'הלכות בית הבחירה עם חידושים וביאורים' מה שנתבאר בזה בארוכה).

כבר נודעה בשערים, ספר "הלכות בית הבחירה להרמב"ם עם חידושים וביאורים" בו לוקטו חידושי וביאוריו של רבינו בהלכות אלו. בילקוט זה הובאו כמה סימנים מתוך ספר הנ"ל בעריכה מחודשת. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאיות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן העניינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

ובימים אלו המסוגלים לגאולה, כמבואר בסה"ק, נישא כפינו אל שמים ונתחנן "בנה ביתך כבתחילה וכוונן מקדשך על מכונו" ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים" אכ"ר.

ימי בין המצרים תשע"ד

קובץ זה יוצא לאור לזכות
הני לומדי ותמכי אורייתא, רודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה

ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו

ולזכות אביהם ה"ה הרב החסיד
ר' מאיר
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל

יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים

צוות העריכה וההגהה:
[ע"פ סדר הא"ב]

הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב ראובן זאיאנץ,
הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב ישראל ארי' לייב רבינוביץ',
הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

יוצא לאור על ידי

מכון אור החסידות

ארץ הקודש
ת.ד. 2033
כפר חב"ד 60840
טלפון: 03-738-3734
הפצה: 03-960-4832
United States
1469 President st.
Brooklyn, NY 11213
oh@chasidus.net
718-534-8673

נדפס באדיבות

The Print House
538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237
718-628-6700

תוכן העניינים

סימן א – דין ועשו לי מקדש בזמן הזה
יפלפל בשיטת הרמב"ם דחייב ועשו לי מקדש הוא לדורות, היינו דתמידות המקדש אינו רק לענין נצחיות השראת השכינה אלא אף לענין חובת גברא בעשיית מקדש / עפ"ז יבאר דברי אדמו"ר הצמח-צדק שענין ועשו לי מקדש שייך לבתי כנסיות, ויארץ בגדר חובת בנין בית כנסת ושייכותו לגדרי דין בנין המקדש
(ע"פ לקוטי שיחות חל"ו שיחה א' לפר' תרומה)

סימן ב – עושין במקדש כלים
מביא קושי גדול בדברי הרמב"ם גבי עניינם של כלי המשכן, ומקדים לבאר תוכן חיוב הכוונה לשמה שבעשית המשכן, ועפ"ז מיישב באופן נפלא את דברי הרמב"ם / עפ"ז יבאר כפתור ופרח החילוק הנ"ל
(ע"פ 'הל' בית הבחירה להרמב"ם עם חידושים וביאורים' סימן ד)

סימן ג – בענין צורת קני המנורה ואופן כתיבת "קדש לה" על הציץ . . .
יקשה על המאירי בנוגע למ"ש על אופן כתיבת הציץ, ועל הרמב"ם אמאי פסק שציץ כזה כשר בדיעבד / יביא דוגמא דנקטינן נגד ציור רומי בענין קני המנורה, ויבאר דבהכרח שהציור שם הוא של מנורה אחרת, ועד"ז נקט המאירי לענין הציץ / יבאר הכרח הרמב"ם לנקוט שלא כהמאירי
(שם סי' ח. לקוטי שיחות חכ"ו עמ' 200 ואילך)

סימן ד – הכפורת והכרובים
יקדים יסוד שכתב הגאון מרוגצוב דכפורת הוי כלי בפ"ע, ויבאר הנפקותות לדינא / יסיק דהיא פלוגתא בין רש"י לרמב"ן / יבאר שורש הפלוגתא ע"פ פלוגתתם בצורך ומטרת הארון והכפורת; ויסיק עוד דנחלקו נמי לענין גדר הכרובים ועפ"ז תבאר פלוגתתם בצורת הכרובים
(שם סי' יב)

סימן ה – ארץ ישראל - כיבוש וחזקה
יקשה ע"פ הכס"מ בדברי הרמב"ם שחילק בין ב' הקדושות דהכניסות לארץ, וידחה ביאורי המפרשים דעדיין אינו מיושב מפני מה אין כיבוש האומות מפקיע מקדושה שני' / יבאר באופן מחודש דדין קדושה אינו תלוי בקנין הארץ כ"א הוא ענין בפ"ע שנפעל בהכניסה, ובזה יישב דתלוי אופן הקידוש אי נעשה בדרך כיבוש או חזקה
(שם סי' טז)

דין ועשו לי מקדש בזמן הזה

יפלפל בשיטת הרמב"ם דחייב ועשו לי מקדש הוא לדורות, היינו דתמידות המקדש אינו רק לענין נצחיות השראת השכינה אלא אף לענין חובת גברא בעשיית מקדש / עפ"ז יבאר דברי אדמו"ר הצמח-צדק שענין ועשו לי מקדש שייך לבתי כנסיות, ויארץ בגדר חובת בנין בית כנסת ושייכותו לגדרי דין בנין המקדש

ולא לזמן מסויים, דהא יליף הציווי "לבנות בית המקדש" מכתוב זה, אף שנאמר במשכן שבמדבר, וכמ"ש בכסף משנה (לרמב"ם שם) שלדעת הרמב"ם "האי קרא כלל הוא לכל מקום בין למשכן שבמדבר בין לשילה ונוב וגבעון בין לבית עולמים", ונמצא שהיא מצוה תמידית בכל מקום ובכל זמן (ואינה מהמצוות התלויות בארץ²,

2) מצד הכתוב ד"ועשו לי מקדש" עצמו, משא"כ מצד שאר הכתובים (ראה כס"מ שם). וראה אוה"ח פ' תרומה: ועשו לי מקדש היא מצוה כוללת כל הזמנים בין במדבר בין בכניסתן לארץ בכל זמן שיהיו ישראל שם לדורות וצריכים היו ישראל לעשות כן אפילו בגליות אלא שמצינו שאסר ה' כל המקומות מעת שנבנה בהמ"ק (וראה גם ספרי דבי רב פ' ראה שם). אבל בחינוך מצוה צה "ונוהגת מצוה זו בזמן שרוב ישראל על אדמתן", ובמצוה תצו "ונוהגת בזמן

א.

יקדים שיטת הרמב"ם דהציווי דועשו לי מקדש הוא ציווי תמידי לדורות

גרסינן במגילה (כט, א): "ואהי להם למקדש מעט (יחזקאל יא, טז)¹, אמר רבי יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל, ורבי אלעזר אמר זה בית רבינו שבבבל". ונראה לבאר בדרך חידוש, דאין אלו דברי אגדה בעלמא, אלא יש בזה יסוד גדול בגדרי מצות "ועשו לי מקדש".

ובהקדים מה דאשכחן ברמב"ם בריש הל' בית הבחירה דמבואר מתוך דבריו דהציווי ד"ועשו לי מקדש" הוי בגדר ציווי לדורות

(1) וראה רש"י ותרגום שם.

הל' בית הבחירה להרמב"ם

שגם בזמן הזה יש חובה לעסוק בבנין המקדש, ונת' שיש לומר שזהו יסוד החיוב ללמוד תורת הבית וצורת הבית כו', דכיון שא"א לבנות הבית בפועל, נשאר עכ"פ חלק זה של העסק בבנין הבית, הלימוד בצורת הבית. וזוהי כוונת המדרש (תנחומא צו יד. ויעוי' גם מנחות בסופה. ובכ"מ (נסמן בלקו"ש שם הערה 19)) שהקב"ה אמר ליחזקאל "אמור להם (לישראל) ויתעסקו לקרות צורת הבית בתורה ובשכר קרייתה. . . אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקין בבנין הבית", ויתירה מזו, שהקב"ה אמר "ובשביל שבני נתונים בגולה יהא בנין ביתי בטל (בתמי') א"ל כו" (תנחומא שם), היינו שע"י העסק בצורת הבית אין "בנין ביתי בטל" – והיינו לפי שהלימוד בהלכות וצורת הבית ה"ז מגדר מצות בנין ביהמ"ק, שהוא ציווי תמיד, ובזמן הזה שא"א לבנות הבית כפשוטו, קיום ציווי זה הוא ע"י לימוד צורת הבית.⁶

ועפ"ז אתי בפשטות מאמר הספרי הנ"ל דהציווי ועשו לי מקדש "קיים לעולם ולעולמי עולמים", כי גם בזמן הזה ישנו קיום ציווי זה ע"י העסק בהלכות וצורת הבית.

אמנם באמת עדיין יש לומר, דבדברי הספרי והמדרש הנ"ל, נתחדש דיוק לענין בתי כנסיות בזמן הזה דוקא, כי א"א לומר דבענין לימוד תורת הבית לבדו מתקיימים הדברים לגמרי. דהנה, כ"ק אדמו"ר הצ"צ מבאר בספר אור התורה (פרשתנו ס"ע א'תמב)⁷, דענין "אינו זו בעוה"ז" במצות "ועשו לי מקדש" שייך לדברי הש"ס הנ"ל גבי בתי כנסיות, והוא "משום דכתיב

שהרי נכלל בציווי יחיד זה גם המשכן שבמדבר). והיסוד לדברי הרמב"ם דהציווי "ועשו לי מקדש" לא היה רק לשעתו והוא ציווי לדורות, הוא (וכמ"ש בקנאת סופרים לסהמ"צ להרמב"ם (מ"ע כ בסופו) ובספרי דבי רב לספרי (פ' ראה יב, יוד)) משום שנאמר בציווי זה "לי", וכבר שנינו בספרי (בהעלותך יא, טז (על הכתוב "אספה לי" לענין סנהדרין)). הובא ביל"ש פרשתנו רמז ססד בתחלתו עה"פ ויקחו לי "בכל מקום" שנאמר לי קיים לעולם ולעולמי עולמים. . . במקדש הוא אומר ועשו לי מקדש, ועד"ז איתא במדרש (ויק"ר פ"ב, ב) "בכל מקום שנאמר לי אינו זו לעולם לא בעוה"ז ולא לעוה"ב. . . במקדש ועשו לי מקדש"⁸. ודרשה זו הביא הרמב"ם עצמו בספר המצוות (מ"ע קעו), כאשר יתבאר גם לקמן בדברינו אות ב'. וזהו שפסק הרמב"ם דכיון שנאמר בציווי זה "לי" עכצ"ל דקאי לא רק על משכן שבמדבר אלא על כל המקדשות.

והנה במקום אחר (לקו"ש חי"ח ע' 412 ואילך. וש"נ) נתבאר, דכיון שלדעת הרמב"ם "ועשו לי מקדש" הוא ציווי תמידי בכל מקום ובכל זמן, עכצ"ל שישאל על אדמתן". ואכ"מ.

3) בספרי לפנינו "שבכל מקום" – בהמשך ל"לשמי". וראה לקמן הערה 13.

4) ועד"ז הוא בתנחומא פרשתנו ג בסופו "כל דבר שאמר הקב"ה בתורה לי ישנו בעולם הזה ולעולם הבא", אבל לא הביא שם הפסוק "ועשו לי מקדש".

5) ועד"ז הוא במדרש שמואל יט.

בתנחומא בהעלותך (יא) ובבמדב"ר (פט"ו, יז) בסגנון אחר: מעלתו של יעקב מעלה שאין לה ירידה ואין קדושתם מתחללת לעולם וכן אתה מוצא שהוקנים אחד משלש עשרה דברים שהן כתובים לשמו של הקב"ה אלו הן. . . אהל מועד מנין שנאמר ועשו לי מקדש (ויש שם כמה שינויים בדברים שנמנו – ראה יפה תואר השלם שבתחילת סעיף ב. ואכ"מ). וראה לקמן הערה 13.

6) וראה גם לקו"ש חכ"א ע' 149 ואילך ובהערה 39 שם.

7) וראה שם ע' א'תכה. אוה"ת שבת שובה ס"ע א'תפ.

ואמר (בחוקתי כו, ל) והשמותי את מקדשיכם ואמרו חכמים (מגילה כח, סע"א (במשנה)) אע"פ ששוממין¹⁰ בקדושתן הן עומדים".

וצ"ע, אמאי לא ניחא לי' להצמח-צדק פירושים הנ"ל בדברי המדרש דאינו זו לעולם, שלכאורה עדיפי, שהרי לפיהם קאי על המקדש עצמו, ואילו לפירוש הצ"צ הענין ד"אינו זו" הוא לפי שיש בזמן הזה בתי כנסיות שהם "מקדש מעט", מעין ובדוגמת המקדש, ולא מקדש ממש.

בנוגע לפירוש הא' הנ"ל יש לומר, כי הוא ביאור מספיק בלשון הספרי "קיים לעולם ולעולמי עולמים", אבל אינו מיישב לשון המדרש "אינו זו לעולם לא בעוה"ז ולא לעוה"ב", שהרי המקדש זו ממקומו ונגנו. אבל אמאי לא ניחא לי' הפירוש שהוא מצד קדושת השכינה ו"שכינה אינה בטילה", שהוא ענין השייך למקום המקדש גופא, בעוה"ז, כמ"ש הרמב"ם (שם הט"ז) "לפיכך מקריבין הקרבנות כולן אע"פ שאין שם בית בנוי ואוכלים קדשי קדשים בכל העזרה אע"פ שהיא חריבה ואינה מוקפת במחיצה", הרי נמצא שקדושת המקדש, "ועשו לי מקדש", אינה זוה (גם) בעוה"ז [ודוחק לומר שהוא כדי לפרש מאמר זה ד"קיים לעולם" ("אינו זו לעולם לא בעוה"ז כו") לכו"ע, גם להדיעות (ראה מגילה י, א. שבועות טז, א) דס"ל דלא קדשה לעתיד לבוא¹¹].

10) בדפוס רמב"ם לפנינו "ששמומין". אבל ברמב"ם דפוס רומי רמ ובכת"י התימנים הוא (כפנים) "ששוממין". וכ"ה ברמב"ם הל' תפלה פי"א ה"א (הובא לקמן בפנים (ס"ג)) "שוממין", וכבמשנה מגילה שם.

11) בתולדות אדם לספרי הוסיף (גם להדיעה דלא קדשה) "או כפי שכתבו התוס' דשבועות דף ט"ז (ע"ב) ד"ה קדושתו וז"ל אי נמי לפי שאין ראוי לחזור ולקדש אלא אותו מקום קרוי קדושת עולם". אבל מובן שדוחק לפרש כן לשון המדרש "אינו זו כו' בעוה"ז".

ואהי להם למקדש מעט . . וארז"ל . . אלו בתי כנסיות⁸ א"כ הרי שאין זו גם בעוה"ז". וכמשי"ת אמאי לא ניחא לי' לומר דבשביל "אינו זו" די בענין לימוד תורת הבית כנ"ל.

ב.

יבאר הטעם שפירש הצ"צ דברי הספרי דמקדש אינו זו לעולם – לענין בתי כנסיות דוקא

ותחילה יש להקדים במה שראה הצמח-צדק לפרש כן בדברי הספרי. דהנה, בביאור דברים אלו דמקדש "אינו זו לעולם" נאמרו כמה פירושים, ומהם: (א) פירוש היפה תואר (יפה תואר השלם לויק"ר שם) "במקדש והמזבח יראה שאע"פ שבבנין שלמה נסתלקו מ"מ הם קיימים לעולם במקום שנגנזו⁹ ולא יהי' בהם הפסד". (ב) יעויי' במפרשים (ספרי דבי רב, תולדות אדם וזרע אברהם) לספרי (בהעלותך שם), ומדבריהם עולה לפרש הדברים, דאע"פ שהמקדש נחרב, קדושת המקום לא בטלה, וכמ"ש הרמב"ם (הל' ביהב"ח פ"ו ה"ד-טו) ד"קדושה ראשונה שקידשה שלמה שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתן וקידשן לעתיד לבוא . . שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטילה והרי הוא

8) במגילה שם הלשון הוא (כנ"ל בריש הדברים) "אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות". ולכאורה גם באוה"ת שם הכוונה לרמז גם לסיום לשון רז"ל אלא שקיצר בלשונו (כדרכו בכ"מ ברשימותיו). וראה לקמן סעיף ד.

9) צ"ע כוונתו שהרי הא דנגנז מפורש בנוגע לאוהל מועד – משכן (כבתוספתא סוטה פי"ג, א. סוטה ט, א). ואולי כוונתו למ"ש במדרש (במדב"ר פט"ו, יג. וכ"ה באיכ"ר פ"ב, יג. זח"א ג, א. וראה גם לקו"ש חט"ז ע' 465 הערה 9) "שערי ביהמ"ק במקומן נגנזו שנאמר (איכה ב, ט) טבעו בארץ שערי".

ושוב יש לברר גם אמאי לא רצה הצ"צ להסתפק רק בהבאת הענין דיש ציווי על הגברא ללמוד תורת הבית. כי יש לומר, דכיון שהצמח-צדק קאי (כנ"ל) על דברי המדרש, ששם הלשון "אינו זו לעולם לא בעוה"ז כו", שמלשון זו מובן שלא חל שינוי ו"הזוה" באופן קיום הציווי, וגם "בעוה"ז", ואילו לביאור הנ"ל דמתקיים ע"י לימוד תורת הבית, הרי חל שינוי ו"הזוה" באופן קיום הציווי ד"ועשו לי מקדש", שאין מקיימים אותו בגשמיות (בבנין גשמי) אלא רק בענין של לימוד, ענין רוחני.

ולכן מפרש הצ"צ שהענין ד"אינו זו לעולם לא בעוה"ז" הוא מצד הענין ד"מקדש מעט . . . אלו בתי כנסיות", שלפ"ז יש קיום של "ועשו לי מקדש" כפשוטו בגשמיות¹³.

ג.

יחדש בגדר חיוב בנין בתי כנסיות, דאינו רק משום קידוש המקום אלא מדין עשיית קביעות מקום לעבודת ה'

ועדיין י"ע טובא, איך אפשר לומר שע"י הענין דבתי כנסיות שהם רק "מקדש מעט", אין שום "הזוה" ושינוי באופן קיום הציווי "ועשו לי מקדש".

13) ולהעיר דהתחלת המאמר בספרי היא "שתהא סנהדרין לשמי שבכל מקום שנאמר לי קיים לעולם כו", ומונה כולם. ועד"ז בבמדב"ר שם שמתחיל 'א' מי"ג דברים שהן כתובין לשמו של הקב"ה אלו הן" (כנ"ל הערה 5), שגם בזה אפשר לדחוק* שהכוונה להקדושה כו' ותוכן רוחני שבוה, והצ"צ מדייק הלשון בויק"ר דוקא "אינו זו כו' בעוה"ז", ולכן מפרש דקאי על "מקדש מעט" – שהכוונה להענין כפשוטו.

* אבל בספרי דבי רב שם כתב שמ"ש "שבכל מקום שנאמר לי" הוא כמו ד"א".

ובפרט שרוב הראשונים פסקו שקדושת המקדש קיימת ולא בטלה (ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך בית המקדש (ע' רלד). ו"ש"ג).

ויש לומר ע"פ מ"ש הרמב"ם בספר המצות (מ"ע קעו) בפירוש דברי הספרי הנ"ל, "ואמרו כל מקום שנאמר לי ה"ה קיים לעולם"¹², כלומר שהוא דבר מתמיד ואינה מצוה לפי שעה אבל הוא ראוי ומחוייב לדורי דורות". והיינו, שהפירוש ד"קיים לעולם" אינו (רק) שהחפצא קיים לעולם, אלא שחיוב הגברא קיים לעולם, דכל מקום שנאמר לי ה"ז ציווי תמידי לדורות.

וכן בעניננו בציווי ד"ועשו לי מקדש", דכיון שנאמר "לי" ה"ז ציווי לדורות, היינו שיש כאן חיוב של ממש. ולהכי אמרינן, כנ"ל בדעת הרמב"ם, דמשום "לי" שנאמר במקדש למדנו שיש ציווי על הגברא לדורות, ומתקיים הדבר ע"י לימוד תורת הבית דהגברא. ובזה מדויק גם לשון הספרי והמדרש הנ"ל שלא הובא בהם סיום הכתוב "ושכנתי בתוכם" אלא רק תחילת הכתוב "ועשו לי מקדש", כי עיקר ההדגשה כאן היא על מעשה האדם, "ועשו לי מקדש".

ומעתה יש לומר דמטעם זה לא הי' ניחא לי' להצ"צ לפרש כפי' המפרשים הנ"ל ד"אינו זו לעולם" היינו מפני השראת השכינה במקום המקדש – כי זה מורה רק על הקיום הנצחי של החפצא דהמקדש (השראת השכינה שבו), ולא על הקיום הנצחי של חובת הגברא ד"ועשו לי מקדש".

וראה ספרי דבי רב שם, שהוסיף "ועוד דלא זהו שכינה מכותל מערבי לעולם", ולכאורה כוונתו שלפ"ז הוא לכו"ע.

12) כ"ה במקור הערבי – ראה סהמ"צ הוצאת העליר (בהערות) וקאפח.

ושמא דומה לעליות היכל שנתקדשה . . . מקדש מעט שלנו יש לנהוג בו מקצת קדושה ומעין קדושת היכל הרי שרוצה לומר דאפילו למאן דאמר דעליות עזרה לא נתקדשו מכל מקום בית הכנסת שלנו חמורה יותר דיש לדמות לעליות היכל דנתקדשו".

[וי"ל דזוהי ההלכה ברמב"ם, דנוסף ע"ז שפסק (הל' תפלה פי"א הי"א) "בתי כנסיות ובתי מדרשות שחרבו בקדושתן הן עומדות שנאמר והשימותי את מקדשיכם אע"פ שהן שוממין בקדושתן הן עומדין" (וכהא דכתב בקדושת המקדש (בהל' ביהב"ח שם פי"ו הט"ז)¹⁴, הרי במנין המצות בראש ספר היד במצות ל"ת (ל"ת סה) מפורש "שלא לאבד בית המקדש או בתי כנסיות או בתי מדרשות כו' שנאמר (פ' ראה יב, ב-ד) אבד תאבדון לא תעשון כן לה' אלקיכם", הרי שמנה ללאו (ובמנין המצות שלו), שלא לאבד בתי כנסיות ובתי מדרשות בחדא מחתא ומאותו הכתוב שלמדין בנוגע לבית המקדש¹⁵].

אבל נ"ל, דאף שתרווייהו איתנהו בי' בביהכנ"ס כמו בבית המקדש, הן קיום מצות ועשו לי מקדש והן איסור שלא לנתוץ ושלא

ויש לבאר זה ע"פ מה שהאריכו האחרונים (הובאו בשדי חמד כללים מערכת הבי"ת סוף כלל מג וכלל מד) לחדש דמצות עשה דועשו לי מקדש כוללת גם מצות בנין בית הכנסת [וראייתם מדברי הזהר (ח"ג כו, א) "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ועשו לי מקדש סתם דכל בי כנישתא דעלמא מקדש אקרי", וברע"מ (זח"ב נט, ב) מנה זה במנין המצות "פקודא (יט) למבני מקדשא (בי כנישתא)" לתתא כגוונא דבי מקדשא דלעילא כד"א (בשלה טו, יז) מכוון לשבתך פעלת ה' דאצטריך למבני בי מקדשא לתתא ולצלאה בגוי' צלותא בכל יומא למפלח לי' לקב"ה דהא צלותא אקרי עבודה"]. והוסיפו, דכן משמע מדברי המהרי"ק (סוף שורש קסא (ובדפוס ווארשא הוא בס' קנט)), וז"ל: "ראוי לדמות נדבת בית הכנסת לנדבת מלאכת המשכן שהרי בכל מקום דמו רבותינו ז"ל בית הכנסת לבית המקדש כדאמרינן בפרק בתרא דמגילה ואהי להם למקדש מעט . . . אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות . . . ומתוך זה כתב שם המרדכי דאסור לנתוץ דבר מבית הכנסת כי היכי דתניא בספרי (פ' ראה יב, ג) מנין לנותץ אבן מן ההיכל וכו' שהוא בלא תעשה כו' ושמעת מינה דילפינן בית הכנסת ממקדש ותניא בספרי (כ"ה במהרי"ק שם. ולכאורה צ"ל ספרא, והוא בתו"כ בחוקותי כו, לא) מקדש מקדשיכם לרבות בתי כנסיות ואמרינן נמי בפ"ק דשבת (יא, א) כל עיר שגגותי' גבוהין מבית הכנסת סופה חריבה דכתיב (עזרא ט, יו"ד (בהשמטת תיבות)) לרומם בית אלקינו ולהעמיד חרותיו ואע"ג דההוא קרא דלרומם בית אלקינו כתיב בעזרא גבי בנין בית המקדש אלא שמע מינה דיש להדמות זה לזה . . . וכן כתב נמי רבינו מאיר ומביאו המרדכי (שבת שם סרכ"ח) . . .

14 ולהעיר שהלימוד והשימותי את מקדשיכם בקדושתן אף כשהן שוממין נאמר במשנה (מגילה כה, סע"א) לענין ביהכנ"ס, והרמב"ם הביאו (גם) לגבי ביהמ"ק.

15 ובסהמ"צ כתב בביטוי כולל "שהזהירנו מנתוץ ומאבד בתי עבודת הא-ל" (כ"ה בסהמ"צ לפנינו. ובהוצאת העליר וקאפח בשינויים קלים).

ולהעיר מב"ב ג, ב דמקשה "בבא בן בוטא היכא אסבי' לי' עצה להורדוס למיסתרי' לבית המקדש והאמר רב חסדא לא ליסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחרינא", דלמד איסור סתירת בית המקדש מבית הכנסת. וראה שו"ת הצ"צ או"ח ס"כ. ועוד.

הל' בית הבחירה להרמב"ם

איברא דדוחק הוא, שהרי הרמב"ם לא כלל במצות "ועשו לי מקדש" (מ"ע כ) ע"ד בתי כנסיות (ע"ד שהביא במנין המצות הנ"ל לענין איסור איבוד וניתוץ).

ולהעיר שבספר הבתים כתב דיני בית הכנסת ב"שערי בית המקדש", ולא ב"שערי תפלה", ובהמשך להלכות בית המקדש מתחיל שם בשער שמיני בזה"ל: "בתי כנסיות ובתי המדרשות הם בגלותנו זה במקום מקדש, אמרו חכמים ואהי להם למקדש מעט. . . אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות כו' לפיכך כל מקום שיש שם עשרה מישראל צריך לבנות להם בית הכנסת".

ד.

יבאר דעיקר הדגשת הצ"צ הוא לענין חיוב עשי' שעל האדם

ומעתה יש לומר, שזוהי כוונת הצ"צ במ"ש דהא ד"ועשו לי מקדש" הוא ציווי ש"אינו זו לעולם לא בעוה"ז הוא מצד הענין דבתי כנסיות שהן "מקדש מעט" – שאין זה (רק) מצד הקדושה או השראת השכינה שיש בהם [שהרי (א) א"א לדמות קדושת ביהכנ"ס לקדושת המקדש, וא"כ אין שייך לומר ע"ז "אינו זו לעולם לא בעוה"ז כו'". (ב) לאידך: גדר הקדושה והשראת השכינה קיימים גם עכשיו, וביתר שאת ועז, במקום המקדש עצמו בירושלים (כנ"ל), ובשביל זה אין צורך בבתי כנסיות], אלא מצד מעשה האדם שבזה, דהחיוב ד"ועשו לי מקדש" קיים לעולם,

לאבד, הרי הם ב' גדרים. דהאיסור לאבד בתי כנסיות כו' הוא מצד דין קדושה שבהם, כדיוק הלשון "והשמותי את מקדשיכם כו' בקדושתן הן עומדין", הרי שזהו מצד דין קדושה שיש בבתי כנסיות ובתי מדרשות מעין קדושת בית המקדש; אבל המצוה ד"ועשו לי מקדש" היא מצוה ודין דקביעת מקום, כלשון הרמב"ם בהגדרת מצוה זו (ריש הל' בית הבחירה) – "מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות כו'", והיינו דגדר המ"ע אינו לקדש המקום וכיו"ב, אלא לקבוע מקום בשביל לעבוד בו את ה' ¹⁶, וכלשון הרמב"ם בספר המצות (מ"ע כ) "ציונו לבנות בית הבחירה לעבודה", או "לבנות (לעשות) בית עבודה" (בהוצאת העליר וקאפח). ויש לומר [לדעת הזהר], שדבר זה הוא דין בפני עצמו שקיים בבתי כנסיות ובתי מדרשות בכל מקום, שהם מקומות קבועים "לעבודה" (עבודת השם).

[ובאמת, לכאורה, לדברי האחרונים הנ"ל שמצות בנין בית הכנסת היא בכלל מצות "ועשו לי מקדש" וראיתם מדברי המרדכי, הרי כ"ה גם לדעת הרמב"ם (ובפרט ע"פ לשונו במנין המצות הנ"ל). ואף שכתב הרמב"ם כנ"ל (הל' ביהב"ח פ"א ה"ג) "כיון שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית לה' ולהקריב בהן קרבן, ואין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המורי" – הרי בפשטות אין האיסור בעשיית בית לה' בפ"ע כ"א כשהוא בשביל להקריב בו קרבן (ראה רמב"ם הל' ביאת מקדש פ"ט הי"ד. הל' מעשה הקרבנות פי"ד ה"ז) ¹⁷.

ד"בית חוניו. . . שעבר על מ"ש פן תעלה וכו', ולא הזכיר דעבר על איסור עשיית הבית חוץ לירושלים. וראה בהנ"ל בלקו"ש חט"ז ע' 466 הערה 12.

16 ראה לקמן סעיף ה' קרוב לסופו, שביהמ"ק ה' גם מקום תפלה.

17 ולהעיר מפיה"מ להרמב"ם מנחות פי"ג מ"י

אלא בתי כנסיות כמקום תפילה, הרי כיון שהוא מצד הענין דקביעת מקום בית לה, פשוט דהוא גם בבית המדרש, וכמפורש בש"ס ד"מקדש מעט . . . אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, דגם בתי מדרש הם בכלל מקום לעבודה (ולהעיר ממש"כ בסהמ"צ להרמב"ם (מ"ע ה): "ואמרו ג"כ ולעבדו זו תלמוד . . . ואמרו עבדוהו בתורתו ועבדוהו במקדשו"), ובפרט ע"פ מרז"ל (ברכות ה, א) מיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד²⁰].

וזהו הטעם לדיוק המדרש "אינו זו לעולם לא בעוה"ז כו" – כי הגדר דהשראת השכינה וענין הקדושה שאינה בטילה אינו דבר שבגדר עוה"ז ממש, שהרי הו"ע רוחני ולמעלה מגדר מקום, ורק מצד המצוה ומעשה האדם ד"ועשו לי מקדש" שהיא מצוה וחובה תמידית בכל זמן ובכל מקום אפשר לומר ש"אינו זו . . . בעוה"ז".

ה.

יוסיף עוד בענין קביעת מקום לקדושה בזמן הזה

והנה, עוד פירוש י"ל בזה ד"ועשו לי מקדש" קיים לעולם, ע"פ מארז"ל (אלשיך עה"פ קרוב לסופו (ד"ה עוד יתכן). ראשית חכמה שער האהבה פ"ו קרוב לתחילתו. של"ה (סט), א. רא, א. שכה, ב. שכו, ב. ובכ"מ) עה"פ ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם "בתוכו לא נאמר אלא בתוכם בתוך כל אחד ואחת²¹ מישראל", דכל אחד ואחת מישראל נעשה מקדש ומשכן לו ית'. ויש לומר שענין זה יש לו יסוד גם בהלכה, שהרי החיוב ד"ועשו לי מקדש" שהוא "קיים לעולם ולעולמי עולמים"

כי תמיד יש חיוב לעשות ולקבוע מקום לה¹⁸, גם כשאין ביהמ"ק קיים, ובכל מקום שנמצאים בניי (גם בחו"ל כו) והם בתי כנסיות¹⁹. ויעויי' בכף החיים (או"ח סי' קנ אות ה') שמביא מספרים דכופין "גם לחזק בהכ"נ כשם שכופין בכל מ"ע דכשם שמ"ע לבנות בית הבחירה ולחזק בדק הבית שנאמר ועשו לי מקדש כך הוא בזה"ז לבנות ולחזק בדק בתי כנסיות ובתי מדרשות" (ועיי"ע בהמובא לעיל בסוף סעיף ג).

[ולפי ביאורנו מובן, דאף שבזהר לא נזכרו

18 ראה סידור עם דא"ח (רעו, ב): דנהה כתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם . . . ע"י אמצעות שני דברים על ידי ישראל ועל ידי מקום בהמ"ק כו' וצריך להיות שניהם דוקא וגם בחי' ההארה וההמשכה הזאת שהיתה בבית המקדש נמשכה ונתפשטה גם בגלות ישראל אחר החורבן בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות שמתפללים שם כמ"ש ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם והיינו בבה"כ ובהמ"ד כידוע והטעם הוא משום דכשמתאספי' עשרה מישראל ומתפללים הרי אכל עשרה שכינתא שרי' כו' וגם כשיהי' בנין מוכן בקדושה לזאת האסיפה שם יהי' כמו בחי' משכן ומקדש כו'.

19 וי"ל דגם בזה העיקר הוא ב"מקדש מעט" "זה בית רבינו שבבבל" (מגילה כט, א). והיינו דכמו שבנוגע לקדושת "מקדש מעט", העיקר שנותן הקב"ה לישראל בזמן הגלות במקום "המקדש הגדול אשר בירושלים" (מצו"ד עה"פ) הוא בית רבינו שבבבל, שבו (בהבית*) עיקר השראת וגילוי שכינה "שנסע מקדש וישב שם" (ערוך ע' שף – הובא בחדא"ג מהרה"א שם (וכמשנ"ת בארוכה בסה"ש תשנ"ב ח"ב ע' 465 ואילך)), עד"ז הוא לענין קיום "ועשו לי מקדש" מצד הגברא, שאף שהוא בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות שנק' "מקדש מעט", עיקרו הוא בבנין בית רבינו שבבבל.

* משא"כ הא דשכינה אינה בטילה לגבי המקדש וירושלים שקדשה גם לעתיד, הוא רק במקום המקדש ולא בהבנין. ויתירה מזו גם לפני החורבן נאמר (יחזקאל ז, כב) ד"באו בה פריצים וחללוה", דיצא מקדושתו (ראה ע"ז נב, ב. מלחמות להרמב"ן שם).

20 וראה שם המשך הגמ'. ומגילה כט, א.

21 ראה לקמן בסוף הסעיף ובהנמסר שם.

הל' בית הבחירה להרמב"ם

קדמה"]²⁵, ובבנין גופו יש כמה פרטים [כמ"ש הרמב"ם (שם ה"ב-ג) "ובונין בו היכל שמניחין בו ספר תורה . . ומעמידין בימה באמצע הבית כו"] – כן הוא בבית פרטי דכל אחד ואחת מישראל, שהכנת וקביעת מקום לעבודה אינה רק ההחלטה לקבוע מקום שבו מתפלל²⁵ (עניני ברכות ותפלה שעושה לעצמו שאינו תפלת ציבור) ולומד תורה וכיו"ב, אלא בעיקר ע"י מעשה של בנין וכיו"ב, כגון ע"י בנין ועשיית ארון ספרים לתורה, ושלחן שעליו לומדים ומתפללים, וכיו"ב.

ועוד יש לומר בזה, דהנה מצינו במשכן ומקדש שהיו בהם כל שלשת העמודים שעליהם העולם עומד, תורה עבודה וגמילות חסדים (אבות פ"א מ"ב): תורה – נוסף על הארון והלוחות שבמשכן ומקדש, "ועשו ארון גו' ונתת אל הארון את העדות גו'" (פרשתנו כה, י"ד. שם, טז), התורה (לשון רש"י שם)²⁶, הרי השם "הר המורי" הוא ע"ש "שיצא ממנו הוראה לישראל" (תענית טו, א. ירושלמי ברכות פ"ד ה"ה. פרש"י עה"פ (וירא כב, ב) ארץ המורי²⁷) – מסנהדרין שהיו יושבים בלשכת הגזית (ראה רש"י ותוס' תענית שם); וכן ענין העבודה, דנוסף על העיקר שקאי על עבודת הקרבנות שהיו במקדש, ה"ז גם "ביתי בית תפלה יקרא גו'" (ישעי' נו, ז), ו"זה שער

קיומו אפשרי ע"י כל אחד²² מישראל, בכל מקום ובכל זמן, ע"י שבביתו הפרטי קובע מקום לתורה ולתפלה כו'.

ואף שגם בנוגע לבית הכנסת כתב הרמב"ם (הל' תפילה פי"א ה"א) "כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה", הרי שאין זה חיוב מצד עצמו אלא דוקא במקום שיש בו עשרה מישראל – הנה זהו רק בנוגע להחיוב, שהחיוב על הציבור לבנות בית הכנסת הוא רק כשיש שם עשרה מישראל, וחיוב זה יש בו דין כפי', כהמשך דברי הרמב"ם "כופין בני העיר זה את זה לבנות להם בית הכנסת" (ועיי' לעיל מדברי הכף החיים) – אבל כל אחד ואחת שקובע חדר או מקום מיוחד בביתו לעבודת השם, הרי יש בזה "קיום" הענין ד"ועשו לי מקדש" [ולהעיר מחידושי הרמב"ן סוף מגילה, דיחיד שייחד לעצמו בית לתפלתו "יש בה קדושה קצת ואסור להשתמש בה חול כל זמן קדושתה"²³].

ומובן, דכשם שהוא בבית הכנסת, שאופן קביעותו היא ע"י מעשה בנין [וישנם כמה דינים בבנייתו, כמ"ש הרמב"ם (שם ה"ב) "כשבונין בית הכנסת אין בונים אותה אלא בגבהה של עיר שנאמר (משלי א, כא) בראש הומיות תקרא, ומגביהין אותה עד שתהא גבוהה מכל חצרות העיר שנאמר (עזרא ט, י"ד) ולרומם²⁴ את בית אלקינו, ואין פותחין פתחי הכנסת אלא במזרח שנאמר (במדבר ג, לח) והחונים לפני המשכן

22 ראה גם סידור שם (הנ"ל הערה 18).

23 ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך ביהכ"נ בתחלתו.

24 בעזרא שם: לרומם.

25 ראה מג"ח או"ח ס"צ סקל"ג ושו"ע אדה"ז שם (סו"ס יח) "גם כשמתפלל בביתו יקבע (לו) מקום" (אלא דשם נאמר הטעם "שלא יבלבלוהו בני הבית"), וראה רמב"ם הל' תפלה פ"ה ה"ו "וקובע מקום לתפלתו תמיד". וראה טושו"ע (ואדה"ז) שם ס"ח ס"ד.

26 וראה בארוכה במפרשי רש"י אם הכוונה להלוחות או להס"ת. וראה מפרשי התורה – רשב"ם, ראב"ע ועוד. ואכ"מ.

27 וראה חדא"ג מהרש"א שם.

נתן (פי"א, א) איתא שגם הטפלין הביאו לנדבת המשכן³⁰ – עד"ז הוא ב"ועשו לי מקדש" שבביתו של כל אחד, שהוא דבר השייך לאנשים נשים³¹ וטף, וכמבואר בארוכה בזה במ"א (ראה בזה במכתבים הכלליים שנכתבו "בין יו"ד וט"ו בשבט ה'תשמ"ז" (נדפסו בלקו"ש חכ"ו ע' 414 ואילך. שם ע' 420. חל"א ע' 235 ואילך)).

ועל ידי מעשינו ועבודתינו בזמן הגלות, בקיום העשי' דהמקדש מעט בכלל בבתי כנסיות ובתי מדרשות, כולל גם זה שכל אחד מקיים זה בביתו הפרטי, ה"ז מביא ומזרז בנין בית המקדש השלישי, ש"בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבא משמים" (פרש"י ותוס' סוכה מא, סע"א. ועוד), שאז יהי' בגלוי בתכלית השלימות קיום "ועשו לי מקדש", שהרי יהי' בנין נצחי שאינו זו לעולם, "מקדש אדני" כוננו ידיך ה' ימלוך לעולם ועד" (בשלח טו, יז-יח. וראה זח"ג רכא, א. ועוד), שאינו זו לעולם כו' ולא לעוה"ב, במקדש השלישי, תיכף ומיד ממש.

השמים" (ויצא כה, יז)²⁸; וכן ענין גמ"ח, דנוסף על השפעת החסד לכל ישראל (ולכל העולם) על ידי השולחן שבבית המקדש (וכמרומו בש"ס (ב"ב כה, ב)²⁹, "הרוצה . . שיעשיר יצפין וסימניך שלחן בצפון"), הרי הי' בביהמ"ק ענין הצדקה וגמ"ח כפשוטו, לשכת חשאיין, שבו היו "יראי חטא נותנים לתוכה בחשאי ועניים בני טובים מתפרנסים מתוכה בחשאי" (שקלים פ"ה מ"ו. רמב"ם הל' ערכין פ"ב הי"ב. הל' מתנות עניים פ"י ה"ח). ומעתה על דרך זה צריך להיות בה"ועשו לי מקדש" שבבית פרטי בכל מקום, דצ"ל בכל ג' הקוים הנ"ל, קביעת מקום (וארון) לתורה ולתפלה, וכן לגמ"ח ע"י קופת צדקה (למוסדות תורה בתי כנסיות לתפלה ומוסדות צדקה וחסד), ועל ידי הכנסת אורחים כפשוטו.

ויש להוסיף, דכשם שבבנין בית המקדש כפשוטו, אף שהוא מהמצות המוטלות על הציבור, הרי כתב הרמב"ם (הל' ביהב"ח פ"א הי"ב) ש"הכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן ובממונם, אנשים ונשים כמקדש המדבר", ובאבות דר'

(30) וראה צפע"נ מהד"ת ג, ג. ואכ"מ.

(31) ראה סוף ד"ה ועשו לי מקדש תש"ד (סה"מ תש"ד ע' 156). ולהעיר ד"ויבואו האנשים על הנשים" (ויקהל לה, כב) – האנשים נטפלו להנשים (רמב"ן שם).

(28) ובפרש"י שם ד"ה וזה שער השמים: מקום תפלה כו'.

(29) וכ"ה תקו"ז תכ"ד (סט, ב). וראה שו"ע אדה"ז אר"ח סצ"ד ס"ג.

עושין במקדש כלים

מביא קושי גדול בדברי הרמב"ם גבי עניינם של כלי המשכן, ומקדים לבאר תוכן חיוב הכוונה לשמה שבעשית המשכן, ועפ"ז מיישב באופן נפלא את דברי הרמב"ם / עפ"ז יבאר כפתור ופרח החילוק הנ"ל

כל חלק וחלק⁵. עכ"ל.

וצ"ב במש"כ "וכבר ייחד הציזוי בכל חלק וחלק", דאי"מ מה רצה להשמיענו בזה, דלכאו' רק סתר עצמו ממה שהשמיענו לפני"ז דכל הכלים כולם הם רק "מחלקי המקדש והכל יקרא מקדש" היינו שהכלים אין בהם ענין וגדר בפ"ע אלא כל גדרם ומהותם הוא רק היותם פרטים בהכלל אחד ד"ועשו לי מקדש". וא"כ מהו שהוסיף ע"ז וכ' שכבר ייחד הציזוי בכל חלק וחלק, שמשמעותו לכאורה להיפך – שכל חלק וחלק מכלי המקדש הוא דבר בפני עצמו ומצוה בפני עצמה⁶.

(5) וראה בארוכה חידושים וביאורים בש"ס ח"א סי' מ"א.
(6) ובסהמ"צ בשורש י"ב (שנוכר במ"ע כ' "וכבר ביארנו שזה הכלל כו') כתב: ואחר כך כא לתאר חלקיו ואיך יעשה, ואין ראוי שימנה כל מה שאמר בו ועשית

א.

ידייק בל' הרמב"ם בסהמ"צ שלכאו' סתר עצמו אי יש להכלים חשיבות פרטית בספר המצוות להרמב"ם מ"ע כ" כתב וז"ל: שצונו⁷ לבנות בית הבחירה לעבודה בו יהיה ההקרבה והבערת האש תמיד כו' והוא אמרו ית' ועשו לי מקדש כו' שזה הכלל כולל מינים רבים שהם המנורה⁸ והשלחן והמזבח וזולתם כולם מחלקי המקדש, והכל ייקרא מקדש, וכבר ייחד הציזוי⁹

(1) וראה לשונו שם שורש יב.
(2) כ"ה הלשון בסהמ"צ לפנינו, ובתרגום הר"ח העלר ור"י קאפח בשינוי לשון.
(3) בקאפח "שהכללות הזאת כוללת פרטים, ושהמנורה והשלחן כו", ובהעלר "כולל חלקים ושהמנורה כו".
(4) בקאפח: וכבר נתייחד ציווי לכל חלק וחלק.

מן התורה⁹, אבל גם לדידי' לכשמצטרפים שני חצאי שיעור נעשית מציאות חדשה, ואז נוצר ומתחדש חלות האיסור מן התורה¹⁰.

ב. או י"ל באופן אחר, דכל פרט ופרט ודאי הוא גם חלות ומציאות בפני עצמה שיש לה חשיבות תורנית, אלא שבהצטרפותם יחד נתהווה עוד חלות חדשה נוספת על מהות הפרטים כשלעצמם, מה שלא היה לפני כן כשכל פרט היה בפני עצמו.

[וע"ד ענין של עשרה לדבר שבקדושה, שכל אחד מישראל בפ"ע ודאי יש בו חלות קדושה לענין כמה מדיני תורה, אלא שכשנאספים עשרה מישראל יחדיו, נפעלת עוד סוג קדושה אחרת הנוספת על זה, ואז אפשר לומר דברים שבקדושה].

ג. וגם יש לומר בדרך מחודשת, ממוצעת בין ב' האופנים הנ"ל: דאכן אין בכל פרט מציאות חשובה בפני עצמו, מיהו לאחר שמתאחדים ונעשה מכולם כלל, מקבל כל אחד מן הפרטים גם חשיבות וחלות פרטי לעצמו מלבד חשיבות הכלל שנוצרה ע"י ההצטרפות.

ולכאו' מצינו לומר כן במשכן ובית המקדש גופייהו לענין הצטרפות אחרת שמצינו בהו, והוא הצטרפות כל חלקי המקומות למשכן אחד – החצר, אהל מועד וקדש הקדשים¹¹ – די"ל הגדר בזה, שכל אחד מן המקומות בפני עצמו, לפני מציאות כללות המשכן וקדושתו, אין בהם

ותו, גם אם אין בזה סתירה עדיין צ"ע מאי נפק"מ לדינא במה שהוסיף הרמב"ם דברים אלו.

ב.

יקדים חקירה בגדרי חלות כללית שע"י הצטרפות פרטים, ודוגמאות לזה מדין ח"ש, עשרה לדבר שבקדושה וגדר חלקי בנין המשכן

ונראה בהקדם מה שיש לחקור בכל מקום שמצינו בדיני תורה גדר חלות כללי הנעשה ע"י צירוף פרטים, דיש לומר בגדר חלות זו כמה אופנים⁷ (ממילא יובן מעין זה גם לגבי המשכן וכליו, וכמשי"ת להלן):

א. מצינו להגדיר שכל פרט אינו מציאות בפני עצמו כלל, כי אם כל מהותו הוא רק חלק ממציאות הכלל, היינו שכל גדרו בהלכה הוא בזה שע"י התאחדותו עם שאר הפרטים תתהווה חלות מציאות אחת שהיא הכלל. ובנוסח אחר: מציאות הפרטים כשלעצמם עדיין אין בה כל חלות וחשיבות תורנית, והיא אינה אלא הכשר בלבד לחלות הבאה ע"י מציאות הכלל שתתהווה רק בהצטרפות כל הפרטים.

ומעין דוגמה לזה⁸ הוא הא דמצינו בגדר חצי שיעור לדעת ריש לקיש, דס"ל שח"ש מותר

מצוה בפני עצמו, וראה מפרשי סהמ"צ שם ובמ"ע לג. (7) ראה מפענח צפונות פ"ד כמה אופנים וביאורים בשייכות כלל ופרט, וש"נ.

(8) יש לומר דוגמא במצוה (ולא רק באיסור כבנפים): חוט אחד (משא"כ ציצה אחת שלימה ראה מנחות כח, א במשנה ובגמ' שם לו, ב הובא במפענ"צ שם ס"ז) מארבע חוטי הציצית שאין עליו שם בפ"ע, כי ענינו הוא רק שע"י צירוף ד' חוטים נעשה למציאות ציצה אחת.

(9) יומא עד, א.

(10) וראה חידושים וביאורים בש"ס ח"א סי' מג ע' שלח, וש"נ.

(11) ראה רמב"ם פ"א מהל' בית הבחירה ה"ה.

הל' בית הבחירה להרמב"ם

ויעוי' בתוד"ה מאי בזבחים ס' סע"ב: "זהו תימא לומר דהא ירושלים לא נתקדשה אלא בשביל הבית ואיך יתכן שקדושת הבית תבטל וקדושת ירושלים קיימת". עכ"ל. אבל צע"ג אם כו"ע ס"ל כן, כי י"ל שלאחרי שכבר נתקדשה ירושלים, נעשית קדושה בפני עצמה שאינה תלוי' במציאות הבית (מעין דוגמא לדבר: כהן שנתחלל אביו, לא נתחלל הבן).

– ויש להעיר בנפק"מ הנ"ל דבזה גופא יש לחלק בין פירוק המשכן לחורבן ביהמ"ק וביאת פריצים¹⁵, שיש לדון איזה מהם ממעט הקדושה יותר, וי"ל בזה סברות לכאן ולכאן (ובפרט אם נדון לענין קדושה מה"ת), דמחד י"ל שפירוק המשכן מבטל וממעט פחות, שהרי אין כאן חילול, שינוי בעלות כו'. אמנם לאידך גיסא י"ל שהפירוק מבטל וממעט יותר דכיון שע"פ ה' יסעו (במדבר ט, כ וכג) ומפרקים המשכן, הרי הפה שהקים הוא הפה שמורה לפרק, והוא ע"ד באיסורים דכשפה שאסר הוא המתיר הרי הוא מבטל לגמרי האיסור¹⁶.

ולהעיר בזה ממש"כ הצפנת פענח¹⁷ בענין באו פריצים וחללוה, דכשתבוא שוב ליד ישראל

חלות וחשיבות בפ"ע, דכשאין קדושת משכן בעולם ממילא אין חלות קדושה על החצר וכיו"ב. מיהו לאחר שהוקם כל המשכן (מקדש) ונוצרה הקדושה הכללית דמקדש, אזי חלה גם גדר אחרת של קדושה על כל חלק פרטי מן המשכן בסוג וגדר קדושה פרטי דחצר, אהל מועד וקודש הקדשים, בנוסף על הקדושה הכללית שחלה על המשכן והמקדש¹².

[והנפק"מ מזה י"ל, בנסוע המשכן ונתפרק¹³, או משחרב ביהמ"ק, דלאופן זה נמצא שקדושת החלקים הפרטית (שכבר נוצרה מיום שנצטרפו להיות משכן) עדיין במקומה עומדת מן התורה או שאי"ז אלא מדרבנן¹⁴.

12) וכפשטות לשון המשנה (כלים פ"א מ"ו ואילך, רמב"ם שם פ"ז הי"ג ואילך) עשר קדושות הן כו' עזרת ישראל מקודשת ממנה כו' עזרת כהנים מקודשת כו'. וראה רמב"ם פ"ד מהל' תמורה הי"א דאין משנים מקדושה לקדושה בקדושת בדק הבית, וידועה השקו"ט איזו מעשר המעלות מה"ת.

13) ראה זבחים ס, ב ואילך ובמפרשים שם. מנחות זה, א ואילך. ספרי זוטא נשא ז, א: המקדש נתקדש בעמידה ובפירוק כו' ובפירוק מנין כו', וראה אמבוהא דספרי שם.

14) ראה רמב"ם פ"ז מהל' בית הבחירה הי"ד וט"ו. השגת הראב"ד שם ונו"כ שם. ומלשון הרמב"ם משמע דלא רק דכללות המקום נשאר בקדושתו כ"א גם קדושה הנוספת דחלקי המקדש, ק"ק (להעיר מחידושים וביאורים להיעב"ץ לרמב"ם הל' ביהב"ח רפ"ד, ולהעיר מסוף מכות: ראו שועל יוצא מבית קדשי הקדשים כו' אמרו לו מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת ועכשיו כו', וראה ערוך לנר שם, וראה לקוטי שיחות חלק יט ס"ע 71 ואילך) היכל ועזרה, שהם עיקר הבית (רמב"ם שם פ"א ה"ה) שלכן "מקריבין הקרבנות כולן כו' ואוכלין ק"ק בכל העזרה אע"פ שהיא חרבה ואינה מוקפת מציצה", שלכ"ז צריכין קדושה פרטית דחלקי המקדש. וראה צפע"ג על הרמב"ם הל' תרומות פ"א ה"ה (ו, ב) בהמובא בצפע"ג עבודה בהלכה הנ"ל. וראה אנציקלופדי' תלמודית ע' ביהמ"ק (ע' רלד)

וש"נ. ולהעיר גם מהשקו"ט אם הקדושות תלויות זב"ז וכשבתלה קדושה א' (ע"י שבאו בה פריצים וחללוה) בטלה גם קדושה שניה (ראה מכתבי תורה מכתב ו').

15) ראה ע"ז נב, ב. פרש"י שם. בעל המאור ומלחמות שם. רמב"ן וריטב"א מכות יט, א.

16) אבל אין לומר (היפך הנ"ל) דהפירוק מחליש קדושת המשיחה (שהיתה רק פעם אחת) ובמילא גם לא זה שעבודתן מקדשתן שהרי היא דוגמתה וכו' (ראה שבועות טו רע"א. ספרי נשא ז, א. תוספתא סוטה רפ"ג. שו"ת צפנת פענח דווינסק ח"א סי' פ).

17) מהד"ת ג, ג ואילך ועוד (הובאו ונסמנו בצ"פ על הרמב"ם עבודה המלוקט הל' ביהב"ח פ"ו הי"ד).

חשיבות וגדר קדושה לעצמם, והרי הם כגדר חלקי גוף הבנין, קרשי המשכן ויריעותיו, שאין גדרם אלא חלקים שמהם מורכב המשכן, וה"ה בענין הכלים. היינו שגדר המשכן הוא שיש בו יריעות קרשים אדנים שלחן מנורה ומזבחות, אבל אין להכלים שם קדושה לעצמם. ולגדר זה צ"ל הצייווי "ולא יבאו לראות כבלע גו" וכיו"ב, אינו בא כתולדה מן הצייווי על קדושת קה"ק (שבצייווי זה לא נוצרה חלות פרטית) אלא הוא ציווי חדש לגמרי, מאחר שמפרקים אותו²⁰.

ולאופן השני הנ"ל י"ל שכ"א מן הכלים יש בו חשיבות קדושה תורנית גם מצד עצמו, עוד בטרם שמוקם המשכן בשלימותו. המנורה יש לה שם של קדושת מנורה, וכן בשלחן וכן במזבחות, אלא שע"י שמכניסים אותם למשכן המה גם משלימים את המשכן, ונעשה עוד חלות קדושה אחרת של משכן בשלימותו.

ולאופן הממוצע הנ"ל י"ל דאין בכלים מצד עצמם בעת עשייתם שום²¹ חשיבות בפני עצמם, אלא שלאחר מעשה הקמת המשכן והכנסת הכלים אליו, חלה חשיבות של קדושה פרטית על כל כלי וכלי בנוסף לקדושת המשכן הכללית על כל חלקיו, היינו שישנה גם חלות וגדר של קדושת מנורה, קדושת שלחן וכיו"ב.

[לכאורה יש להוכיח לענין מציאות קדושה פרטית הנ"ל בכל כלי, ממש"כ הרמב"ם בפ"ד מהל' תמורה הי"א: "כיצד, אם הקדיש לבדק ההיכל לא ישנה לבדק המזבח". עכ"ל.

(20) ראה בהנסמן לעיל הערה 13. צפע"נ מהד"ת עג, סע"ג.

(21) אבל גם באופן זה י"ל שיש להם חשיבות קדושה בפ"ע, ולאח"ז נתוספה קדושה.

אז נתקדשה בקדושה ראשונה, וחוזרת הקדושה עליהם. ועד"ז כתב בשו"ת בית יצחק או"ח סי' כ"ז בתחלתו. ויעוי' בלשון הרמב"ן במלחמותיו בע"ז נ"ב: שהרי נביא מתנבא על המקדש שיחרב ואמר שיצא לחולין וגזיה"כ היה הכל כו' והיינו דכתיב נמי נתתיו ביד זרים לבוא כו'. ע"כ].

ג.

יבאר דע"ד חקירה הנ"ל הוא גם לענין כלי המקדש, ויפלפל בשי' הרמב"ם בזה

ומעתה הרי מצינו לומר מעין כל אופנים הנ"ל גם בענין גדר כלי המשכן והצטרפותם למשכן אחד¹⁸:

לאופן הראשון הנ"ל, הנה בתחילה קודם שנצטרפו יחד אין בהם שום חשיבות של קדושה, אבל לאחר שנגמרה עשיית כל הכלים, או לאחר שהוקם המשכן והוכנסו בו הכלים לראשונה, נעשה אז חלות ושם משכן "נקרא מקדש"¹⁹, אבל גם אז רק קדושה כללית חלה ונוצרה כאן אבל עדיין אין בכלים עצמם שום

18) בכל הבא לקמן ראה צפע"נ עה"ת פר' ויקהל (לה, יו"ד) ובהערות שם. פקודי (מ, ט) וש"ג. וראה צפע"נ מהד"ת עג, סע"ג ואילך. פא, א. פב, ג-ד. מפעניצ פ"ב ס"א (ע' פג) ועוד (ועי"ש במקומות הנ"ל דמחלק בין המשכן ומקדש).

19) או רק לאחר שלימות במטרתו שהקריבו בו קרבנות (ראה רמב"ם ריש הל' ביהב"ח. סהמ"צ מ"ע כ' וראה חדו"ב בש"ס ח"א ס' מא) או – גם שירדה שכינה (או גם לאחר סיום כל החינוך גם הדגשיאיים, ראה צפע"נ מהד"ת י, א). להקרבת הקרבנות צ"ע שאולי די במציאות (וקדושת) חצר (ובו המזבח) ואפילו קודם שהוקם האהל מועד וק"ק (אפילו בפעם הא'?). וראה מגילה י, א: א"ר אליעזר שמעתי כו' ובפרש"י שם ד"ה קלעים. וראה תוס' ר"ד מגילה שם: דר"מ סובר כו' צריך קלעים לתו"מ הצריכים במה גדולה כו'.

בית קדושה" אינו אלא בבנין המשכן עצמו ולא בעשיית כלים, ודלא כהקריית ספר.

ולתרץ דברי הרמב"ם י"ל בכמה אנפי:

(א) דאחר שנתחדש במזבח שוב למדין בגילוי מילתא דדין עשיית משכן לשמה הוא גם על כל הכלים.

(ב) מה שנתייחד מזבח הוא לא לענין חיוב לשמה סתם שישנה בכל הכלים, אלא שבמזבח נוסף עוד חידוש שצ"ל תחלת עשייתו לשמי, משא"כ במשכן ובכלל שאר כלים. וראה מכילתא דרשב"י עה"פ שם: תעשה לי שתהא חציבתן דהבאתן ובנייתן לשמי²³.

(ג) עוד י"ל, דבמזבח נתוספה הלכה מיוחדת שהלשמה יהא בפרטות לשם מזבח, משא"כ בשאר כלים סגי בלשמה כללי לשם המקדש.

(ד) דבאמת מחלוקת יש כאן בין רש"י להרמב"ם, ולשיטתייהו אזלי, דהנה יעוי' מש"כ רש"י בפר' תרומה (שמות כה, ט): וכן תעשו, לדורות, אם יאבד אחד מן הכלים או כשתעשו לי כלי בית עולמים כו' כתבניתא אלו תעשו אותם. עכ"ל. והיינו שרש"י ס"ל דפירוש "וכן תעשו" אינו לענין השוואת עשיית כלים לעשיית המשכן לדין לשמה, כמ"ש הקריית ספר, אלא לרש"י קאי על מעשה תבניתם לדורות. ולפי"ז באמת י"ל דלרש"י "ועשו לשמי בית קדושה" אינו אלא בבנין ולא בכלים, ולכך שפיר פירש שבמזבח שנאמר בו מזבח אדמה תעשה לי, דין מיוחד הוא שעשיית המזבח צ"ל לשמה, אבל לדעת הרמב"ם ד"אין עושין כל הכלים מתחלתן

איברא, דגם לפי פשטות שיטת הרמב"ם דכל הכלים כולל המזבח הם בכלל המ"ע והחלות הכללי דועשו לי מקדש, כנ"ל בסהמ"צ שם (וראה כס"מ במנין המצות בריש ספר היד מ"ע כ'), מ"מ ודאי גם לדרך זו נאמר דס"ל שיש ענין מיוחד במזבח, שהרי הקרבת הקרבנות היא עיקר המ"ע הכללית דועשו לי מקדש כמ"ש הרמב"ם בריש הל' בית הבחירה, וכיון ש"מקריבין על המזבח הזה כל הקרבנות אע"פ שאין שם בית" (רמב"ם פ"כ מהלי בית הבחירה ה"ד), הרי יש בו ענין מיוחד בפ"ע מצד גדר קדושת המשכן הכללית].

ד.

יסיק דהרמב"ם ס"ל בדרך הממוצעת בחקירה הנ"ל, ובזה השמיענו נפק"מ לענין דין לשמה בעשיית כלים שצ"ל לשם קדושת משכן ולשם קדושת הכלי

ומהנפק"מ לדינא שי"ל בין האופנים הנ"ל הוא לענין כוונת לשמה, דהנה כתב הרמב"ם בספ"א מהל' בית הבחירה: אין עושין כל הכלים מתחלתן אלא לשם הקדש. עכ"ל. ובקריית ספר שם: דכתיב את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו, משמע דעשיית כל הכלים דומיא דמשכן דעשייתו לקודש מתחלתו, כדמשמע ועשו לי מקדש מתחלת עשייתו יהיה לשם הקודש כו'. ע"כ.

והנה, בפרש"י עה"פ מזבח אדמה תעשה לי (שמות כ, כא) כתב: שתהא תחלת עשייתו לשמי. ע"כ. וממה שנתייחד מזבח לחדש בו דין לשמה מוכח לכאורה²² שרק במזבח יש דין דלשמה ולא בשאר כלים, ולפי"ז צ"ל דחיוב לשמה שכבר שמענו מן הכתוב "ועשו לשמי

23 וראה ירושלמי יומא פ"ג ה"ו וקה"ע שם. מלחמות ה' להרמב"ן סוכה פ"א (ט, א).

22 ע"פ פשוטו של מקרא עכ"פ.

כללית גם שם קדושה על כ"א מהכלים בנפרד, הרי י"ל דהא שצ"ל תחלת עשייתם לשם קדושה היינו לשם ב' הקדושות שיחולו עליהם, לשמה כללי לשם מצות וקדושת המשכן, ולשמה פרטי לשם הכלי הפרטי²⁸.

ובזה תתבאר היטב כוונת הרמב"ם במה שהוסיף בשהמ"צ שם לאחר שכתב שהכלים "כולם מחלקי המשכן והכל יקרא מקדש", שכ' גם "וכבר ייחד הציווי בכל חלק וחלק", די"ל שבזה רצה להורות כאופן הג' הנ"ל, שאף ש"זה הכלל (מצות ועשו לי מקדש) כולל מינים רבים" היינו שתוכן וגדר הציווי דועשו לי מקדש מתחילתן הוא רק שיעשו משכן שכולל כלים (ולכן קודם עשייתו אין עדיין שם וחלות קדושה פרטית על הכלים), הרי לאחר גמר עשייתו, חל על כאו"א מן הכלים ציווי מיוחד²⁹ וממילא גם קדושה מיוחדת בפ"ע.

ובזה השמיענו לדינא, דצריך שתהא כוונתו לשמה בעשיית הכלים באופן זה, לשם ב' הקדושות, וכנ"ל.

28 ואולי י"ל גם נפק"מ בין הסברות הנ"ל בזמן הקמתו, דאין בונין את המקדש בלילה שנאמר וביום הקימו ולא בלילה (שבועות טו, ב, רמב"ם שם הי"ב) אם גם הכלים בדין זה: לאופן הב' אינם בדין זה כיון דהקמת הכלים עצמם אינה בגדר הקמת המשכן. (וכ"ה בערוך לנר סוכה מא, א בתוס' ד"ה אי נמי. הר המוריה הל' ביהב"ח פ"א סק"ב. וראה צפע"נ מהד"ת ג, ג ובכ"מ). משא"כ לאופן הא' והג' דהוי חלק מעשית והקמת המשכן (וראה פנים יפות ריש פרשת ויצא דכתב ע"ז דאין בנין ביהמ"ק בלילה "וכ"ש עשיית המזבח", ולהנ"ל בפנים בדין לשמה חל רק בהקמת המשכן והכנסת הכלים לתוכו י"ל דלאופן הא' אין בעשיית הכלים עצמם גדר דהקמת המשכן כ"א בהכנסתם במשכן).

29 אף שאינה מ"ע בפ"ע.

אלא לשם הקודש" על כרחך צ"ל דאין לימוד מיוחד דלשמי במזבח²⁴.

ועפ"ז י"ל דבגוף פרטי דין לשמה הנ"ל תמצא הנפק"מ בין האופנים הנ"ל בגדר הצטרפות הכלים למשכן, דלהאופן הא' שגדר הכלים אינו אלא היותם חלק מן המשכן, הרי ודאי הא דצ"ל תחלת עשייתו לשמה היינו לשם קדושת המשכן. ואולי י"ל עוד דלהאופן הזה, מכיון שענינם הוא רק חלק מבנין והקמת כללות המשכן י"ל דדין לשמה שבהם חל רק כאשר מקימים את המשכן ומכניסים אותו לתוכו ולא מתחלת עשייתו בפ"ע דהוי רק הכשר דהכשר²⁵.

לאופן הב' שפרטי הכלים יש להם חשיבות בפני עצמם גם בטרם נעשים חלק מן המשכן, ולכאורה כ"ה דעת הרמב"ן בהשגותיו לשהמ"צ מ"ע ל"ג דפליג על הרמב"ם וס"ל שאין הכלים חלק מן הבית, אלא הם שתי מצוות עיי"ש²⁶, וא"כ דין לשמה בעת עשיית הכלי צ"ל כבר בתחילת עשייתו בפ"ע קודם הקמת המשכן, והכוונה צ"ל לשם הקדושה הפרטית²⁷ של הכלי, מנורה שלחן וכו'.

ולאופן הג' דבעשיית הכלים והכנסתם אל המשכן חלה בנוסף לחלות שם קדושת משכן

24 וראה צפע"נ עה"ת יתרו שם. צפע"נ לרמב"ם (המלוקט) ספ"א מהל' ביהב"ח, ואכ"מ.

25 ראה לעיל, ולהעיר מדין לשמה בציצית (ראה לעיל הערה 19) ש"צריכים שיהיו טויון ושזורין לשם ציצית כו' ויש בעלי נפש שמחמירין על עצמן אפילו בניפוץ הצמר אבל אין נוהגין כן" (שו"ע אדה"ז שם ס"א ס"ג, וש"ג).

26 אבל י"ל דס"ל כן רק בנוגע לביהמ"ק, משא"כ בנוגע למשכן. ראה צפע"נ לעיל הערה 18.

27 להעיר מהדעות בדין לשמה במצה (שו"ע אדה"ז ס' תנן ס"ד וש"ג).

בענין צורת קני המנורה ואופן כתיבת "קדש לה" על הציץ

יקשה על המאירי בנוגע למ"ש על אופן כתיבת הציץ, ועל הרמב"ם אמאי פסק שציץ כזה כשר בדיעבד / יביא דוגמא דנקטינן נגד ציור רומי בענין קני המנורה, ויבאר דבהכרח שהציור שם הוא של מנורה אחרת, ועד"ז נקט המאירי לענין הציץ / יבאר הכרח הרמב"ם לנקוט שלא כהמאירי

למעלה מן השם, מאחר ששני שיטין היו כו'. רש"י, ואמר רבי אליעזר² ברבי יוסי אני ראיתי בעיר רומי³ וכתוב קדש לה' בשיטה אחת."

ופסק הרמב"ם להלכתא ברפ"ט מהל' כלי

(2) כ"ה בשבת וסוכה שם לפנינו. אבל בפ"ר ר"נ גאון שבת שם, וכן בר"ח שם*, ובפרש"י יומא (נו, א ד"ה אני ראיתי) – גרסינן: ר' אלעזר. וראה סדר הדורות מערכת ר' אלעזר בר' יוסי בן חלפתא.

(3) להעיר מאדר"נ (פמ"א, יב): "אבל כו' וציץ עדין מונחין ברומי".

(* ולהעיר שבר"ח סוכה שם גריס "וא"ר יוסי". וכ"ה בכנסת הגדולה – לשונות הרמב"ם (שבסוף חלק א"ח) להל' כלי המקדש שם. עיין שם.

א.

יתקשה בשיטות המאירי והרמב"ם בענין
עדות ראב"י מהציץ שראה ברומי

איפליגו בשבת (סג, ב. וכ"ה בסוכה ה, א. ועוד) גבי החיוב לחרוט¹ על הציץ התיבות "קדש לה" ("ופתחת עליו פתוחי חותם קדש לה" (פרשתנו כה, לו)): "ציץ כמין טס של זהב ורוחב שתי אצבעות ומוקף מאוזן לאוזן וכתוב עליו בב' שיטין יו"ד ה"א למעלה וקודש למ"ד למטה (כלומר השם שלם בשיטה עליונה, וקדש למ"ד בשיטה תחתונה, שלא להקדים שאר אותיות

(1) ראה ת"א ות"י על הפסוק דלהלן בפנים. פרש"י בפרשתנו לעיל מינ' – כה, יא. וראה רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ט ה"ב ובראב"ד (ונושאי כלים) שם. ואכ"מ.

שנתקבלה העדות (אם נפרשו כנ"ל), הרי נמצא דעבודות כהן גדול בשנים ששימש בציץ שהי' ברומי (וכן הא דלחד מ"ד הציץ מכפר אפילו כשאינו על מצחו (דעת ר' שמעון – יומא ז, ב. ו"ט⁸) הי' ע"י ציץ שכשרותו בדיעבד! ועוד, דבאמת לכשנדקדק יותר הרי אין שייך לומר "בדיעבד" אלא עד שיעבור הזמן הנדרש בכדי לחרוט מחדש על טס של זהב ב' התיבות קדש לה' כהלכתו, ושוב יימצא נדצטרך לומר שבתוך זמן קטן כזה כבר נלכד בית המקדש ונלקח הציץ (כיון שבפשטות הציץ שנלקח לרומי הי' הציץ שהשתמשו בו קרוב לזמן החורבן).

ב.

יקדים דוגמא מצורת המנורה דנקטינו שהיו קני' באלכסון – דלא כהציור שברומי
והנראה בזה בהקדים דבר חידוש שמצינו בענין צורת קני המנורה, דבציור המנורה שבגוף כתב יד קדשו של הרמב"ם בפירושו למשניות (ספ"ג דמנחות⁹) יש פרט השונה מבציורים הרגילים של המנורה¹⁰, והוא שששת קני המנורה נמשכים (מהקנה האמצעי) לצד מעלה בקו ישר באלכסון, דלא כבציורי המנורה הרגילים שהם נמשכים בחצאי קשת. ולכאורה בנוגע לפרט זה אולי הי' מקום לומר

המקדש⁴: "וכותב עליו שני שיטין כו' ואם כתבו בשיטה אחת כשר ופעמים כתבוהו בשיטה אחת". ומדבריו מובן דסבירא לי' דאכן נתקבלה עדות ר"א בר' יוסי אלא שעל אף עדותו לא חזרו בהם חכמים מדעתם דכתוב עליו בב' שיטין, ולהכי פסק דהלכה כחכמים. ורק ש"בדיעבד מיהא הלכה כרבי אליעזר ברבי יוסי" (כסף משנה שם)⁵, וזהו שכתב הרמב"ם "ופעמים כתבוהו בשיטה אחת", רוצה לומר דזוהי עדות ר"א בר' יוסי ומחמת עדות זו על כרחין צריך לומר דבדיעבד כשר אף בשיטה אחת.

אמנם, המאירי (שבת שם) כתב לבאר וז"ל: "ואע"פ שמגדולי החכמים העידו אני ראיתיו ברומי וכתוב עליו קדש לה' בשיטה אחת, לא הכחישו את הידוע אצלם – אף בעדות ראי" [והיינו דאכן העדות היא נגד דעת חכמים, אלא שלא הכחישו הידוע אצלם מחמת העדות, והוא דלא כמו"ש האור החיים בפרשתנו על אתר דבאמת אין עדותו של ר"א בר' יוסי סתירה לדעת ת"ק שלכתחילה צ"ל בשני שיטין, כי "אפילו לת"ק אינו מעכב"⁶]. ולכאורה הדברים צ"ע והסברה, דהא עסקינן ב"עדות ראי" מ"גדולי החכמים", ר' אליעזר בר' יוסי (שאין שייך להטיל בה שום ספק ח"ו)?

ובאמת דאפילו לפי מה שפסק הרמב"ם⁷

8) ובפרש"י פרשתנו (כת, לח) נקיט הכי בפירושו הראשון ובסתם – דתמיד ממש מרצה. אבל הפס"ד (רמב"ם הל' ביאת מקדש פ"ד ה"ח) דאינו מרצה אלא בזמן שהוא על מצחו.

9) צילום ממנו נדפס בפירושו המשניות הוצאת קאפח. וכן בספר "חידושים וביאורים בהל' בית הבחירה להרמב"ם" ע' נב. וראה להלן הערה 14.

10) ועיין עוד ביאור נחמד בענין שינוי אחר בציור זה – שהגביעים מצוירים באופן הפוך – בספר "חידושים וביאורים הנ"ל ע' מו ואילך.

4) וכ"כ המאירי בסוכה שם (ועפ"ז קשה מנ"ל – בפירושו בשבת (דלקמן בפנים) – לחדש חידוש גדול עדות ראי' בטלה לגבי המקובל, ושכלל אפשרי דבר זה).

5) וראה גם אור החיים פרשתנו על אתר, ובספרו ראשון לציון לסוכה שם. ולהעיר מחתם סופר עה"ת על הפסוק.

6) וראה לקמן בפנים סעיף ד והערה 27.

7) וכן איתא במאירי עצמו בסוכה שם.

שנתגלה גוף כתב-יד-קודש הרמב"ם בציור המנורה¹⁴ ועדותו של בן הרמב"ם בזה [ובהדגשה שזה שאביו צייר "ביושר" הוא בכוונה מפורשת – דוקא כך ו"לא בעיגול כו""] – בטל היסוד ובטל הבניין¹⁵. ובמחילת כבוד תורתם ולפענ"ד נראה ברור שאם היו המעשה חושב ובעל חכמת המשכן רואים את ציורו של הרמב"ם ופירושו של ר' אברהם בן הרמב"ם, היו גם הם כותבים שאין כל מחלוקת בזה¹⁶ ולכולי עלמא

בדוחק הכי גדול שהרמב"ם צייר כן "להקל על הציור", איברא דמפורש יוצא מפי ר' אברהם בן הרמב"ם (בפירושו על התורה – תרומה כה, לב) ד"ששה קנים . . נמשכים מגופה של מנורה לצד ראשה ביושר כמו שצייר אותה אבא מרי ז"ל, לא בעיגול כמו שצייר אותה זולתו". והכי איתא נמי בפירוש רש"י על התורה (תרומה ס) שששת הקנים "באלכסון נמשכים ועולין". ונמצא שציורי המנורה הרגילים אינם כדעת רש"י ולא כמו שצייר הרמב"ם (ובאמת, הרי זהו הפירוש ד"קנה" בתורה שבכתב ובתורה שבע"פ – צמח ישר, כנראה במוחש על שפת כל יאור¹¹).

14) ושוב נתפרסמו גם כתבי יד דספר היד, ושם בהל' ביהב"ח פ"ג סה"י (איתא "זו היא צורתה", ויש ציור המנורה (כמו בפיה"מ, היינו שהרמב"ם ציירו גם שם אלא שנשמט ע"י המדפיסים) – וגם שם (כבציור המנורה שבגוף כ"ק הרמב"ם) הקנים עולים באלכסון (הכת"י הנ"ל והפרטים בזה נדפסו בספר "חידושים וביאורים" הנ"ל ע' רכד ואילך).

ושוב נמצא דנתגלה שגם "בחבורו" לא סתם הרמב"ם.

15) ובכלל לא זכיתי לפענ"ד להבין כלל הראי' דמדסתים בכה"ל נראה שהי' "כמעט בעיגול" – שהרי תיבת "קנה" מובאה בכמה וכמה מקומות בתורה שבכתב, ובכמה מקומות מוזכר שהוא קו ישר, ולא מציאתי עד עתה אף פעם א' שמוכרח שזהו באופן אחר.

16) בית רענן (לבעל מג"א) ר"פ בהעלותך מפרש מ"ש בספרי זוטא (והובא ביל"ש) ר"פ בהעלותך "שהן חוזרין חלילה כמין עטרה" – "שהקנים בעצמן היו עגולה כמין עטרה". אבל מסיים שם שפירוש זה "דוחק" [ושם לפני: "הלשון משמע דס"ל שהקנה האמצעי הי' באמצע וששה קנים מקיפין אותו סביב כמין עטרה". וא"כ הי' פירוש שלישי. וראה בזה בתורה שלמה מילואים לכרך כב ע' לבי*].

והנה, בעל משנת חסידים בספרו "מעשה חושב" על מלאכת המשכן (פ"ז) כתב בפשטות שששת הקנים "נמשכין בעיגול", ומבאר דאע"ג שמפרש"י הנ"ל מוכח ש"לא היו בעיגול" – "אבל הרמב"ם בחיבורו (הל' בית הבחירה פ"ג ה"י) לא הזכיר תיבת אלכסון אלא כתב¹² ונמשכים ועולים", והביא ממש"כ ב"חכמת המשכן" (להר"י ריקיטי (מונטובה, תל"ו)) שמזה "נראה . . שהיו עולים הקנים כמעט בעיגול"; וב"מעשה חושב" שם הסיק: "והכי מסתברא דבהכי הם דומים לגלגלי הרקיע כו' שכנגדם הם השבעה¹³ נרות".

אבל לפענ"ד מאחר שב"מעשה חושב" כתב להדיא דיסודו לפרש ש"נמשכין בעיגול" הוא מסתימת לשון הרמב"ם בחיבורו ("לא הזכיר תיבת אלכסון"), שמזה "נראה . . שהיו עולים . . כמעט בעיגול" [ו"הכי מסתברא"] – הרי לאחר

* ושם כתב שזוהי גם כוונת הראב"ע (פרשתנו כז, כא. וכן בפ"י הקצר תרומה כה, לז) אשר ששה הנרות היו כחצאי עיגול, והיינו שהקנים הקיפו קנה האמצעי כמין עטרה.

אבל תמוה, כי בספרי זוטא סתם "חוזרין חלילה כמין עטרה", שמשמעו "מקיפים אותו סביב (מכל הצדדים)",

11) עיין פרש"י שמות (ב, ג). ראב"ע ועוד שם.

12) "וכן הוא בברייתא דמלאכת המשכן (פ"י) וכן בש"ס (מנחות כה, ב) – מעשה חושב שם.

13) וצע"ג האם מפרש שגם הנר האמצעי יהי' "כמעט בעיגול"!

אינו מדוייק כלל²¹ ונראים בו עוד כמה וכמה פרטים שאינם מתאימים עם תבנית המנורה שבמקדש²² (כמו שהעירו כמה וכמה – שאין בה רגלים וכו', אף שבמנחות (כח, ב) מפורש שהיו בה רגלים), ועד אשר ב"מנורה" שעל השער מצויירת צורת דרקון! ולהכי מסתברא

21 יש אומרים אשר המנורות שנשבו ע"י טיטוס היו מהעשר מנורות שעשה שלמה (ראה ספר יוסיפון שם – הוצאת הומינר). אבל [נוסף לזה שמסתבר לומר שהמנורות דשלמה לא היו בבית שני*, הרי גם אם נאמר שצורת המנורה שעל שער טיטוס היא כצורת מנורות דשלמה] – בפשטות, נ"ל שמנורות שלמה נעשו כצורת מנורת משה**, כי [נוסף לזה שכן מפורש בפירוש רש"י על התורה תרומה (כה, ט), הנה גם על דרך ההלכה מסתבר לומר כן, כי:] א) למה ישנה ויחדש צורה אחרת?! ב) מצינו מפורש (ברייתא דמלאכת המשכן פ"י. וראה ירושלמי שקלים פ"ו ה"ג. תוספתא מנחות פ"א, ו) שגם מנורות שלמה היו כשרים לעבודה (וכן מוכח במנחות זח, ב: מצינו מנורה בצפון); ולפרש"י (ד"ה על כולן מנחות זט, א)*** – לדיעה אחת (מנחות שם. וכן ברייתא דמלאכת המשכן, ירושלמי שקלים ותוספתא מנחות שם) היתה הדלקת המנורה (לפעמים) רק בשל שלמה. וכן סתם במדרש הגדול תרומה כה, כג***.

ולהכי נראה יותר דהמנורה שעל שער טיטוס אף אינה צורת מנורת שלמה.

22 וכמו שהעיר הר"י קאפח בהוצאתו דפיה"מ להרמב"ם.

* דאה ראש השנה כד, ב (וש"נ) גבי זמן החשמונאים. אבל ראה תוס' ר"ד ליומא (נא, ב) בנוגע לשולחנות שעשה שלמה. אלא שגם הוא מסיים שמסתבר שלא היו בבית שני. עיי"ש.

** וכן מוכח במדרש הגדול תרומה (כה, כג) שהוצרך לשלול שאין בעשיית שולחנות (ומנורות) דשלמה משום "לא תוסיף עליו" (ואתחנן יג, א), כי "כך היתה בידם מסורת מפי משה... יהו בו עשר שולחנות עשר מנורות... הכל בכתב מאת ה'". ועד"ז הוא בבחיית תרומה (כה, י).

*** בנוגע לשולחנות דשלמה, שמזה מובן גם בנוגע למנורות שלמה.

היו הקנים "ביושר" [על-דרך מה שכתב בשו"ע הרב (ריש הל' מכירת המץ¹⁷), אשר "הרבה מספרים הראשונים ז"ל לא יצאו לאור הדפוס עדיין בימי האחרונים ז"ל... ולזאת ודאי אין לסמוך כו"ם].

אלא שלכאורה מצינו "עדות ראי" דלא כן, והוא מזה שעל "שער הנצחון" שבנו ברומי ע"ש טיטוס ימ"ש – לאחר נצחוננו על ירושלים – חקוק ציור של מנורה שיש אומרים שזהו הציור של המנורה שבבית המקדש, והמנורה מצויירת שם באופן שששת קני המנורה נמשכים ועולים מהקנה האמצעי כחצאי קשת¹⁸. אלא שיש לומר הביאור בזה – בפשטות, דהמנורה החקוקה על השער אינה הציור (הנכון) של המנורה שבמקדש אלא של מנורה אחרת¹⁹ שהי' בה דמיון מסויים להמנורה שבמקדש²⁰. שהרי הציור ההוא

17 נדפסו לאחרי הל' פסח – בהוצאות קה"ת תקס, ב.

וראה גם בשו"ע הרב חיו"ד סקפ"ט ס"ג סקמ"ג.

18 וע"פ השערה הציור הרגיל של המנורה הוא חיקוי מציור זה, כהערת הר"י קאפח בפיה"מ דהרמב"ם שהוציא לאור. וכן בתורה שלמה שם.

19 ולהעיר שבספר יוסיפון (פצ"ה) איתא שהביאו לטיטוס שתי מנורות ממנורות הזהב אשר היו במקדש. ועל פי מה שנתבאר בהערה הבאה שבמקדש שני לא היו העשר מנורות שעשה שלמה – צריך לומר לכאורה שמנורות הנ"ל לא היו (שתייהם עכ"פ) לעבודה. אבל ראה משנה סוף חגיגה: כל הכלים שהיו במקדש יש להם שניים כו'.

ובפשטות י"ל שהיו מהמנורות שבהם נמצאו הנרות הנזכרים בסוף הל' ביהב"ח להרמב"ם שהיו עומדין דלוקים בעזרה מע"ש כו'.

20 אבל להעיר מהשק"ט (ראה פתחי תשובה יו"ד סקמ"א סקי"ד. ועוד) אם אסור לעשות מנורה של ז' קנים "אפילו חסר איזה דבר המעכב".

ולא "כחצי יוגול", ואולי הכוונה שהקיפו רק מלפנים – כדוגמת חצי גורן עגולה בסנהדרין. וכדומה שישנם עשרות המקיפות הראש רק מלפנים.

אתי²⁶ – הלא אפשר שאינו יהודי²³ עשה זאת]. ולהכי אמרינן דכיון שחכמים ה' להם בקבלה (בלשון המאירי: "ידוע אצלם") שהתיבות "קדש לה" היו כתובות בב' שיטות, הרי דבר ברור הוא שכן היתה המציאות, וקבלה זו גופא מכרכת לומר דמה שראה ר' אליעזר בר' יוסי ברומי לא ה' הציץ דכהן גדול.

פירוש, דאצל ר' אליעזר בר' יוסי עצמו, שהוא לא היתה בידו קבלה זו מפי רבו, הנח כאשר ראה הציץ ברומי – אין הוא מחוייב לנקוט אפשרות רחוקה כזו שבין כלי המקדש נתערב ציץ מבחוץ, היינו שאת הציץ האמיתי לא ציירו, והציץ המצוייר אינו הציץ של כהן גדול אלא תכשיט כו' שעשה אחד, והוא שונה מן הציץ. ולכן ה' יכול הוא להביא רא' מזה ש"כתוב עליו קדש לה' בשיטה אחת";

משא"כ חכמים, כיון שהיתה בידם קבלה כזו, אזי "לא הכחישו את הידוע אצלם אף בעדות ראיי" – כי בקבלה זו אין שייך להטיל כל ספק, משא"כ בנוגע לעדות ראיי אפשר לומר שלא ה' זה הציץ של כהן גדול, כנ"ל.

ד.

יבאר הטעם שהרמב"ם הכריח לנקוט דלא כהמאירי

אמנם כ"ז הוא לשיטת המאירי דאכן לא נתקבלה עדות ר' אליעזר בר' יוסי לענין הציץ האמיתי. אבל הרמב"ם נקט, כנ"ל ס"א,

26 להעיר מפלוגתת הראשונים אם בגדי כהונה נק' כלי שרת (ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך בגדי כהונה (ע' שלה) וש"נ). וראה מאירי (לע"ז מב, ב) דכל כלי שרת נאסרו ב"לא תעשון אתי" (וראה צפע"נ מהד"ת סז, ד). ואכ"מ.

יותר כנ"ל דמנורה אחרת היא. כי כיון שהמנורה שבמקדש היתה בעלת חשיבות גדולה ביותר, היו רגילים לעשות מנורות בתבנית הדומה למנורה שבמקדש, ובפרט עובדי העבודה זרה – שהיו עושין כן לעבודה זרה שלהם (וזהו הביאור דהוספת ציור... דרקון, שהוא עבודה זרה (ע"ז מב, ב במשנה)) – ולפי אחת המנורות האלו עשו את ציור המנורה שעל השער.

ג.

עפ"ז יבאר שיטת המאירי, דלפי קבלת חכמים ה' הכרח דהציץ שראה ראב"י לא ה' הציץ דכה"ג

ומעתה י"ל דעד"ז הוא בנדון דידן גבי הציץ לשיטת המאירי, דאע"פ שר' אליעזר בר' יוסי ראה ציץ ברומי עדיין אי"ז רא' ברורה שהי' זה הציץ דכהן גדול, ואפשר²³ שהי' זה תכשיט שעשה אחר בציור הדומה (קצת) לציץ²⁴. ולאח"ז נשאר מונח תכשיט הלזה (מאיזו סיבה שתהי' 25) ביחד עם כלי המקדש שהיו מונחין ברומי [ומה גם שעל בגדי כהונה לא אשכחן איסור ד"לא תעשון אתי" (יתרו כ, כ) – "בית תבנית היכל כו" (ע"ז מג, סע"א (וש"נ). רמב"ם ה' ביהב"ח פ"ז ה"י. טי"ד סקמ"א. שו"ע שם בסוף הסימון), ולהכי אפשר הדבר שעשה אחד לעצמו תכשיט הדומה לציץ. ואף אם תמצי לומר דאיכא בזה איסור "לא תעשון

23 להעיר מיומא נו, א (לענין עדות אחרת דר' אלעזר ברבי יוסי ממה שראה ברומי): "ודילמא כו".

24 להעיר מפ' הראב"ע בפרשתנו כאן: והשרים הגדולים עושים ציץ זהב כו'. עיי"ש.

25 ואולי כדי להציל מידי הרומיים את הציץ האמיתי, ועד"ז י"ל בנוגע למנורה.

אבל ראה אדר"ג (שבעה ע"ה 3): ומנורה... וציץ... ברומי.

נוסף לפסק דין הרמב"ם (ואפשר דאדרבה – טעם זה הוא העיקר), דזהו בכדי שלא לאפשי במחלוקת (ובפרט שלפי דברי המאירי כפשוטם הרי זו מחלוקת במציאות).

וגם שלפ"ז אין אנו זקוקים לחדש החילוק הנ"ל דראב"י לא קיבל מרבו הקבלה הנ"ל וכו'. וק"ל. ואכ"מ.

ומכאן למדנו לענינים דומים בזמננו, כמו גילויי גניזות דמגילות מעניני תנ"ך שיש בהם כמה שינויים לגבי המסורת בנוגע לחסר ויתיר וכו', דיש לידע שגם כאשר נראים הגניזות הללו כ"עדות ראיי" הרי אין הם המסורה הנתונה בידינו. ומה גם שאי אפשר לידע מי הם מחברי ה"גניזות", אם מ"גדולי החכמים" המה או לאו. ועוד זאת, דאפשר שדוקא מחמת זה גופא נגנזו מגילות אלו כיון שנכתבו שלא כהלכה!²⁸ משא"כ המסורה שבידינו שנמסרה איש מפי איש דור אחר דור למעלה עד משה רבינו, ה"ז דבר ברור שהיא האמת.

דאכן עדותו היא לענין הציץ כיון שכשר הוא בדיעבד. ולכאורה לפי הביאור הנ"ל בשיטת המאירי, צע"ג פסק דינו של הרמב"ם שנקט דלא כן והכריח לומר דהעדות היא לענין הציץ. ובפרט שעפ"ז איכא תמיהה רבה דנמצא שהי' במקדש בפועל ציץ שכשרותו בדיעבד למשך זמן, כנ"ל ס"א.

והנראה בשיטת הרמב"ם, בהקדים מה שיש עדיין לדון בביאור הנ"ל בשיטת המאירי – דהיאך הי' בידם להטעות את הרומיים ע"י ציץ שמעולם לא היתה דוגמתו במקדש. ובפרט ע"פ הידוע על דבר התיאור דפרטי ביהמ"ק והעבודות בו גם בספריהם. וי"ל דלהכי הוכרח הרמב"ם לפרש דבדיעבד כשר ציץ כזה, ושכן הי' בפועל, על כל פנים לזמן קצר.

ובאמת, דיתירה מזו כבר כתב האור החיים (כנ"ל ס"א) ש"אפילו לת"ק (חכמים) אינו מעכב ובזה לא יקשה בעיניך פסק הרמב"ם פ"ט מהל' כלי המקדש"²⁷.

ועפ"ז יש לומר – עכ"פ בדרך אפשר – טעם

28) להעיר גם מב"ח לטאו"ח סל"ד (סד"ה סדר הנחתן) בנוגע לתפלין דר"ת: כתב הסמ"ג והמרדכי ששלחו כתב מא"י שנפלה בימה שעל קבר יחזקאל ומצאו שם תפלין ישנים כסדר הרמב"ם ורש"י, ויש דוחין דלפי דפסולין הוו גנוזים לשם.

27) ואולי יש לפרש דעתו – שהיא היפך כל הנ"ל, דמפרש שת"ק וראב"י לא פליג כלל – הן לכתחילה והן בדיעבד. וראה ספרו ראשון לציון לסוכה שם.

הכפורת והכרובים

יקדים יסוד שכתב הגאון מרוגצוב דכפורת הוי כלי בפ"ע, ויבאר הנפקותות לדינא / יסיק דהיא פלוגתא בין רש"י לרמב"ן / יבאר שורש הפלוגתא ע"פ פלוגתתם בצורך ומטרת הארון והכפורת; ויסיק עוד דנחלקו נמי לענין גדר הכרובים ועפ"ז תתבאר פלוגתתם בצורת הכרובים

יהי' כיסוי לארון ת"ל כפורת, כפורת לארון ואין כיסוי לארון¹.

והוסיף הגאון הנ"ל (צפע"נ ויקהל שם) דנפק"מ להלכה, ובהקדים דהא דהכפורת הוי כלי בפ"ע הוא להיותו "כלי שרת מחמת הזאה של יום הכיפורים" [שצ"ל על הכפורת], ומעתה הכפורת צריכה לבוא משל ציבור, שלא יהי' "שמו (של יחיד) כתוב עליו" להיותו כלי שרת לעבודת ציבור. ובוה נשתנה גדרו מהארון גופא, דהארון עצמו אין לו דין כלי שרת (ולכן מצינו שבהארון נאמר "ויעש בצלאל" ויקהל לו, א), דלא ככפורת (שם לו, ו) שלא נאמר בה לשון

א.

יקדים יסוד שכתב הגאון מרוגצוב דכפורת הוי כלי בפ"ע, ויבאר הנפקותות לדינא גרסינן בסוכה (ה, א) "כפורת טפח מנלן כו, ונילף מזר [ששיעורו פחות מזה] . . דנין כלי מכלי ואין דנין כלי מהכשר כלי", וחזינן דהכפורת נקראת כלי, וכתב הגאון הרגוצובי (צפנת פענח עה"ת תרומה כה, יז. ויקהל לו, ו) דמזה מוכח אשר הכפורת "לא הוי רק בשביל כיסוי אלא זה מציאות בפ"ע רק צריך להניחו על ארון" (לשונו תרומה שם), היינו דהוי כלי בפ"ע ולא רק הכשר ותיקון לארון גופא [כלומר, דמה שמניחין אותו על הארון אין פירושו דהוי חלק מגוף הארון, רק הוא כלי בפ"ע אשר מקום הנחתו הוא על הארון]. וכן הוכיח ממ"ש בתו"כ (אחרי טז, ב (פרשה א, יא)) "לפי שנאמר כפורת יכול

1) והוא כגירסתנו בתו"כ וכפי פירוש רבנו הלל בתו"כ שם. וראה ראב"ד וקרובן אהרן לתו"כ שם.

2) וראה גם מ"ש בפ' תרומה כה, י. צפע"נ מהד"ת סז, ד.

(שם) לא נתפרש האיסור בנוגע להארון, ובצפנת פענח (מהד"ת סז, ד) כתב גבי ארון "אך מ"מ כלי שרת גמור לא הוי לכך לא חשבינן בגמ' ע"ז דף מ"ג לחייב אם עשה ארון תבנית ארון". אמנם במנ"ח מצוה צה, לאחר שמקשה על הרמב"ם מדוע לא הזכיר הצורה של הארון אף שהזכיר שמן המשחה, כתב סברא דיש בארון איסור "ואף דשמן המשחה נפקא מינה דאסור לעשות כמתכונתו, הא גם ארון אסור לעשות כמו היכל דוגמת היכל" [אבל עיין להלן דהסיק שאין איסור]. ומעתה, אי נקטינן דאכן איכא איסור זה גבי הארון, הנה באם הכפורת היתה חלק ממצייאות הארון שוב הי' לומר דאין האיסור אלא כשעושה את התבנית של שניהם – הארון והכפורת; אבל באם הכפורת היא מציאות בפני עצמה, יש לומר שהאיסור הוא גם בעשיית הארון בפני עצמו או הכפורת (עם הכרובים) בפני עצמם [ובמנ"ח שם הסיק לדון בזה מצד הכרובים]: "ואפשר דארון הוא עם הכרובים כלי א"כ ואם כן כרובים בלא"ה אסור לעשות כמבואר שם במצות לא תעשון אתי וארון בלא כרובים אין איסור ואפשר דמותר. וצ"ע"⁶].

4 ראה להלן בפנים בחצא"ר ובהערה 7. וראה לקמן ס"ג.

5 ולהלן ית', דאכן לאו לכולי עלמא נקטינן כנ"ל דהכפורת הוי כלי בפ"ע.

6 העיריני חכם א' דבתוס' הרא"ש (בני ברק – תשכ"ח) לר"ה כד, סד"ה חוץ: וי"ל דלא מקרי שמשי אלא א"כ עשה כלי שלם כמו שלחן ומנורה וכן הארון עם הכפורת וכרובים. ובהערות המו"ל שם חוקר כנ"ל בנוגע לארון וכפורת כו', ומקשר זה במחלוקת רש"י והרמב"ן [וגם להלן בדברינו נתלים הדברים במח' רש"י והרמב"ן].

זה, אלא "ויעש" סתם ולא נקרא על שמו³).

ונראה דיש עוד נפקותות העולות מהגדרה זו במהות הכפורת. דהנה עשיית הכלים צריכה להיות בכוונה לשמה, כמ"ש הרמב"ם ספ"א מהל' ביהב"ח "אין עושין כל הכלים מתחילתן אלא לשם הקדש" (ויעוי' פרש"י תרומה כה, ח. ובאריכות לעיל סי' ב ע"פ חידושים וביאורים בהל' ביהב"ח סי' ד, ושם נסמנו היסודות לזה ונתבאר גדר דין זה). ומעתה י"ל ע"פ הגדר הנ"ל בכפורת, דאילו אמרינן דהוי רק חלק מן הארון הנה מה שעושי הכפורת היו צריכים לכוון בעשיית הכפורת לשמה נראה שהי' צריך (ועל כל פנים מותר) להיות נכלל בהכוונה לשם הארון, אבל לפי הגדר הנ"ל דהוי מציאות בפני עצמה י"ל שהכוונה לשמה היתה צריכה להיות כוונה בפני עצמה [ויעוי' בש"ך על התורה (תרומה כה, יז): מה צורך לומר האורך והרוחב אם הכפורת על הארון ודאי שהוא כמדת הארון. . . אלא בא ללמד על עשייתה שצריך שיכוין בעשייתה כוונה ידועה כו'], והיינו שצ"ל כוונה מיוחדת רק לשם הכפורת [כן י"ל דנפק"מ אם גם ע"י השתתפות בהכפורת מתקיים הא דכתב הרמב"ן (עה"ת שם, י"ד): שיהיו כל ישראל משתתפין בעשיית הארון כו' והעסק שיתנדב כל אחד כלי זהב אחד לארון או לעזור לבצאל עזר מעט או שיכוונו לדבר].

ותו י"ל נפקותא, דהנה אסרה תורה לעשות דבר בתבנית המשכן (ומקדש) וכלי המקדש (ר"ה כד, סע"א. ע"ז מג, סע"א. מנחות כה, ב. רמב"ם הלכות בית הבחירה פ"ז ה"י), ויש לדון אם נאמר דאיסור זה הוא גם בנוגע להארון, כי בש"ס ורמב"ם

3 אלא שבפשוטות הי' לפרש דבא בהמשך ל"ויעש בצאלאל" שבתחלת הענין.

ב.

וחזינן דלרש"י ה"א ארון לבדו" – בלי הכפורת – נקרא בשם "ארון"¹³; ולכן¹⁴ כשנאמר "ואל הארון תתן את העדות" משמעות הכתוב – אל "הארון לבדו"¹⁵ בלא כפורת¹⁶. משא"כ להרמב"ן ש"א ארון יקרא . . בהיות הכפורת עליו, שוב אי אפשר לומר שכוונת הכתוב כאן לצייוי שאמר רש"י (לתת את העדות בטרם הונחה הכפורת), כי ודאי לא ייתכן שהצייוי הוא בלשון אשר "משמעו יותר" להיפך, ד"תתן" משמעו יותר "אחר שיתן הכפורת על הארון"¹¹.

ולהמבואר לעיל בגדר הכפורת י"ל דאין כאן משמעות דורשין לבד, אימתי נקרא בשם "ארון" בכתוב, אלא הוי חילוק להלכה בגדר הארון (והכפורת), כי נחלקו בגדר הנ"ל גופא. דהרמב"ן פליג על היסוד הנ"ל וס"ל דהכפורת היא פרט וחלק מהארון ודוקא כשהכפורת מונחת על הארון אז הארון בשלימותו [וי"ל שהוא מעיין מה דאשכחן בארון גופא שהוא עשוי משלש תיבות (לשון התנחומא – ויקהל ז. ועד"ז הוא בפרש"י תרומה

בהפסוקים.

13) כ"ה בפרש"י כנ"ל, אבל במקומות שבהערה 9 פירשו רק המציאות בפועל: בפ"י התוס' "לתת הלוחות בארון קודם שתשיב את הכפורת"; ובפ"י הרא"ש "קודם נתינת הכפורת תתן התורה בתוכו" (וראה לקמן הערה 21).

14) משא"כ להראב"ע שם "כמשפט הלשון וכבר הי' נותן העדות בארון ואחר תשיב הכפורת". ועד"ז הוא בחזקוני "לפי פשוטו". וראה רא"ם ואוה"ח שם.

15) וצ"ע באוה"ח כאן שכתב על דברי רש"י דמשמע מדבריו שהי' מקום לטעות שיתן העדות על הארון. ואכ"מ.

16) וראה במפרשי רש"י (רא"ם, באר מים חיים, משכיל לדוד, באר יצחק). ועי' שם גם בפ"י הסדר בכתוב (לפרש"י) – דמקדים "ונתת את הכפורת על הארון מלמעלה" (וראה גם מפרשים שבהערה 9. ועוד). ואכ"מ.

יסיק דהיא פלוגתא בין רש"י לרמב"ן

ובאמת י"ל דהך חידושה שהכפורת הוי כלי בפ"ע – הוא דבר התלוי ועומד בפלוגתת ראשונים. דהנה, על הכתוב (תרומה כה, כא) "ונתת את הכפורת על הארון מלמעלה ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך" נחלקו רש"י והרמב"ן. דרש"י כתב הטעם שבפסוק זה "נכפל" הצייוי "אל הארון תתן את העדות" (שהרי כבר נאמר לפני זה (כה, טז) "נתת אל הארון את העדות") – ייש לומר שבא ללמד שבעודו ארון לבדו⁷ בלא כפורת יתן תחילה העדות לתוכו ואח"כ יתן את הכפורת עליו⁸. והשיג עליו הרמב"ן: "אם הי' זה ציואה" משמעו יותר שאחר שיתן הכפורת על הארון כאשר אמר¹⁰, יתן בארון את העדות, כי ארון יקרא (גם¹¹) בהיות הכפורת עליו¹². ע"כ.

7) כ"ה בפרש"י לפנינו, ובדפוס ראשון וכן ברא"ם ובכמה מפרשים. אבל ברמב"ן לא הועתק מפרש"י תיבת "לבדו".

8) עד"ז פי' בתוס' הדר זקנים ופי' הרא"ש עה"ת שם. ועוד. וראה לקמן הערה 14.

9) ולהעיר שברמב"ן עקב (י, ה) אכן מביא פסוק זה "שצוני ונתת את הכפורת גו' ואל הארון תתן את העדות גו'".

10) כן הועתק ברא"ם. וברמב"ן לפנינו ליתא תיבת "אמר" (וראה ברמב"ן הוצאת שעוועל ובהנסמן שם) ובטור הארוך מביא מרמב"ן "אדרבה יותר הי' נראה להפך שאחר שיתן הכפורת עליו יתן העדות כדכתיב ואל הארון תתן העדות".

11) כ"ה ברמב"ן לפנינו. ובטור הארוך מסיים בדברי הרמב"ן "וארון נקרא עם הכפורת שעליו". ובכסף מוזקק גורס "כי אין הארון יקרא רק בהיות הכפורת" (הובא ברמב"ן הוצאת שעוועל. וראה שם פי' "כור זה" – להגירסא שלפנינו).

12) וראה לקמן ריש סעיף ג – פי' הרמב"ן עצמו

בהמשך דבריו: ואל תחשוב לומר שלא תמנה שלא נצטוינו לדורות ולא נעשה אלא ללוחות הברית. אם נעלה על דעתנו שיאבד או שישבר מצוה לעשותו כמדה ראשונה לשום שם לוחות העדות כי בכך נצטוינו]. וחזינן שיטתו, דלא רק הארון הוא כלי להעדות, אלא גם הכפורת (והכרובים¹⁹) היא לבוש וכלי להעדות²⁰, שעי"ז נפעל ונשלם מה ש"ונועדתי לך שם".

אמנם, דעת רש"י דתכליתם של הארון והכפורת הם ענינים שונים זמ"ז. דהארון הוא לצורך העדות, כדמוכח מזה שבסוף הציווי על עשיית הארון (לפני הציווי "ועשית כפורת גו") אמרה תורה (כה, טז) "ונתת אל הארון את העדות אשר אתן אליך"²¹, שזהו לצורך התורה (כמו שפירש רש"י "העדות" – "התורה שהיא לעדות ביני וביניכם שצוית אתכם מצות הכתובות בה"), ובעוד הארון הוא לשם העדות, הנה הכפורת שהזכיר הכתוב לאח"ז²² היא ענין בפני

19 ראה לקמן סעיף ג.

20 ראה גו"א הנ"ל (הערה 18) דשניהם ארון וכפורת הם כלים ומשמשים להעדות. וראה אוה"ח שם: עוד ירצה כי לא יניח העדות בארון עד שיהי' הארון שלם בכפורת הלום ולא קודם.

ולכאורה כ"מ גם לפי הרא"ש הנ"ל הערה 6 (אף שהמציאות לדעתו היא להיפך) שגם הכפורת "הוי משמש לעדות" שממשיך וא"כ מאי צריכה למימר דבר פשוט הוא שבסתום איך יתן העדות שם. וי"ל שר"ל אפילו לכסתו אם הוא מיושב כראוי לא תכסהו קודם נתינת העדות" (וראה גם טור הארוך שם מה שתיירץ אליבא דרש"י). ולכאורה מובן מזה, שגם כפורת הוי משמש וכלי להעדות.

21 וראה רא"ם בפרש"י שם דכתב דהפסוק שם בא לומר התכלית דהארון ולא ציווי, אבל מפרש"י שם, משמע כפונים.

22 ולפ"ז יש לפרש שההוספה בפסוק זה (כה, כא) "בא ללמד שבעודו ארון לבדו בלא כפורת יתן תחלה

(כה, יא), מיומא עב, ב), ודוקא מכולם ביחד נעשית מצייאות הארון – עד"ז הכפורת, שהיא כיסוי על הארון, היא חלק מהארון]; אבל דעת רש"י היא כהיסוד הנ"ל דהכפורת היא כלי בפני עצמו¹⁷, אלא שמקומה הוא על הארון¹⁸.

ג.

ביאר שורש הפלוגתא ע"פ פלוגתתם בצורך ומטרת הארון והכפורת; ויסיק עוד דנחלקו נמי לענין גדר הכרובים ועפ"ז תתבאר פלוגתתם בצורת הכרובים

ובשורש הפלוגתא בגדר הכפורת, נראה לבאר דתלוי הדבר לשיטתייהו דרש"י והרמב"ן בפלוגתתם בגדר הארון גופא. דהנה, הרמב"ן כתב בפירושו על התורה ריש תרומה ד"עייקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון כמו שאמר (תרומה כה, כב) ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת (על כן הקדים הארון והכפורת בכאן) כו", ולהכי סבר דהכפורת הוי חלק מהארון שאף היא לשם כך, היינו שענין זה דמנוחת השכינה נפעל ע"י נתינת העדות אל הארון כשהוא ביחד עם הכפורת. וכדכתב הרמב"ן בהשגותיו לסהמ"צ להרמב"ם מ"ע לג, בנוגע למצות עשיית הארון – "עשיית הארון והכפורת לשום שם העדות תמנה מצוה בפני עצמה". וכן מנה "עשיית ארון וכפורת" בהוספותיו לסהמ"צ שם במנין המ"ע (בסוף מצות ל"ה) ד"ה ואתה אם תבין [ויעו' בהשגותיו שם

17 כן ביאר בגו"א בפ"י השני הכפל בהפסוקים (לא בדברי רש"י). אבל ביאורו שם הוא בהתאם לדעת הרמב"ן המבואר לקמן ריש סעיף ג' (וראה הערה 21). ולא כדעת רש"י המבואר לקמן בפנים שם.

18 ועפ"ז יומתק שהקדים שימת בדי הארון לנתינת הכפורת (פקודי מ, כ).

עצמו²³ – "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל

הכפורת מבין שני הכרובים גו' כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל". יתירה מזו: לפרש"י עה"פ – לא אשכחן כאן ענין של "מנוחת השכינה", אלא – "כשאקבע מועד לך לדבר עמך אותו מקום אקבע למועד שאבוא שם לדבר אליך"²⁴. ולהכי סבר רש"י דהכפורת היא כלי בפני עצמה ואינה חלק מן הארון.

ומעתה י"ל דמחמת החילוק הנ"ל (שבין רש"י והרמב"ן) בענין הכפורת (אם היא חלק מהארון או כלי בפני עצמו), יסתעף חילוק גם בנוגע להכרובים שעל הכפורת. דהנה גם בנוגע להכרובים יש לחקור בגדרם, דמצינו לומר ב' סברות. אופן א' י"ל דהכרובים הם פרט מהכפורת; משני קצות הכפורת עשו מקשה את שני הכרובים (כה, יח). ואופן ב' י"ל דהכרובים הם לא רק פרט בהכפורת (שהכפורת היא חלק מהארון, בתור כלי להעדות) – אלא הכרובים גופא הם חלק (נוסף) מהארון; כשם שהכפורת היא חלק ממנו [ונפקותא בין ב' האופנים בכרובים גם גבי כוננת לשמה, בעת ה"מקשה"]

העדות לתוכו ואח"כ יתן את הכפורת עליו", היינו במעשה בפועל, דמהפסוק לפנ"ז יודעים רק שאין זה ענינו, וכאן מוסיף שגם בפועל צ"ל הסדר כן, שבעודו ארון לבדו יתן תחלה העדות.

23) וכדמשמע לפרש"י גם מזה שהוצרך לומר האורך והרוחב של הכפורת – אף שהכפורת הוא "כיסוי על הארון . . . מניחו עליו כמין דף" (רש"י שם כה, יז), כנ"ל (ס"א בחצא"ר) מש"ך עה"ת. – אף שי"ל ששולל שלא יהי' הכפורת קצר מהנ"ל כיון שמניחו על עובי דב' ארונות הפנימיים (שני פעמים). – וראה פרש"י כה, יז ד"ה אמתיים וחצי. כה, יא ד"ה זר זהב. וראה הראב"ע (כה, יוד).

24) וראה פרש"י תצוה כט, מב. ולהעיר דשם הביא דיעה זו כ"א.

(כנ"ל ס"א)].

וזהו החילוק שיסתעף. דלרש"י דס"ל שהכפורת היא כלי בפנ"ע מהארון (כנ"ל) – גם הכרובים אינם פרט בהארון כמובן; יתירה מזו: מפשטות המקראות משמע, שהכרובים אינם ענין בפנ"ע, אלא הם פרט בהכפורת, דדוקא משום הכי הכרובים נעשו "מקשה . . . משני קצות הכפורת" (שם)²⁵, וכן משום הכי יתבאר הא ד"סוככים בכנפיהם על הכפורת . . . אל הכפורת יהיו פני הכרובים" (כה, כ), היינו שהכלי ל"ונועדתי . . . ודברתי" (כה, כב) היא הכפורת²⁶, אלא שבהכפורת גופא, בא הקול "מבין שני הכרובים". משא"כ הרמב"ן אשכחן דביאר בענין הכרובים באו"א, וז"ל (עה"פ כה, כא): "והנה הוא כמרכבה אשר ראה יחזקאל . . . ואדע כי כרובים המה ולכך נקרא יושב הכרובים (שמואל א ד, ד. ש"ב, ב. דה"י א יג, ו), כי היו פורשי כנפים להורות שהם המרכבה נושאי הכבוד . . . ואם תחשוב עוד למה . . . תוכל לדעת כי ראוי להם שיהיו פורשי כנפים למעלה כי הם כסא עליון וסוככים על העדות שהוא מכתב אלקים". ובזה ביאר הטעם שחזר הכתוב ואמר "ונועדתי . . . ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים אשר על ארון העדות" (אע"פ ש"בידוע שהכרובים הם על

25) וראה פרש"י שם ד"ה מקשה תעשה "הטיל זהב הרבה בתחלת עשיית הכפורת והכה בפטיש ובקורנס באמצע וראשין בולטין למעלה וצייר הכרובים בבליטת קצותיו".

26) כפשטות הכתוב "ונועדתי גו' ודברתי . . . מעל הכפורת גו'". ולהעיר דפרש"י תצוה שם כתב "מעל הכפורת כמו שנאמר ודברתי אתך מעל הכפורת", ולא הזכיר "מבין הכרובים". וכן בתרומה שם עה"פ העתיק מס"פ נשא רק "מעל הכפורת" וההמשך רמז ב"וגו'". – וצ"ע הישוב עפ"ז ד"יושב הכרובים" – ראה לקמן.

תינוק" – דבזה מדגיש את חיבתו של הקב"ה לישראל, וכמש"נ (הושע יא, א) "כי נער ישראל ואוהבהו", דהיינו "פרצוף תינוק" (בעה"ט שם). פירוש, דלשיטת רש"י הארון עם העדות שבו מורים על ענין התורה; והכפורת אשר שם "ונועדתי לך שם ודברתי אתך . . כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל", מדגישה את חביבות ישראל לפני הקב"ה (שלכן צורת הכרובים היא "פרצוף תינוק").

[וכעין מה שביאר רבינו בחיי (תרומה כה, יח) בענין הכרובים, דהאריך אשר "על דרך הפשט" הכוונה בשני הכרובים שהיו זכר ונקבה "להודיע כמה ישראל חביבין לפני הקב"ה כחבת זכר ונקבה", וכדאיתא בגמרא יומא נד, א) "בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגללין להם את הפרוכת ומראין להם את הכרובים שהיו מעורים זה בזה ואומרים להן ראו חבתכם לפני המקום כו"³⁰. שכל זה מדגיש³¹ "הפלגת הדביקות" שבין הקב"ה לישראל בלי שום אמצעי, עיי"ש שהאריך בזה].

ועוד יש לדון ביסודות הנ"ל שנתחדשו בדברנו, דאליבא דרש"י הכפורת והכרובים הוו כלי בפ"ע, ואליבא דהרמב"ן לא הוו. דהנה בלשון רז"ל כשמנו חמשה דברים שחסרו בבית שני, מצינו בזה שינויים. דבירושלמי (תענית פ"ב ה"א. מכות פ"ב סה"ו. הוריות פ"ג ה"ב.

ארון העדות) – כי תיבות אלו באות לבאר את תוכן ענין הכרובים: "כי בעבור שיצוה בכרובים להיות פורשי כנפים למעלה ולא אמר למה יעשם כלל ומה ישימשו במשכן ולמה יהיו בענין הזה, לכך אמר עתה ונתת הכפורת עם כרובין שהכל דבר א' על הארון מלמעלה, כי אל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך כדי שיהי' לי כסא כבוד כי אני אועד לך שם ואשכין שכינתי עליהם ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים בעבור שהוא על ארון העדות". נמצא לדידי' דהכרובים הם חלק מהארון כשם שהכפורת חלק ממנו. היינו דכל שלושת הללו הם "מקום מנוחת השכינה". ואדרבה הכרובים הם עיקר בזה, דהקב"ה נקרא "יושב הכרובים"²⁷.

ועפ"ז יתבאר היטב טעם לפלוגת רש"י והרמב"ן לענין צורת הכרובים. דהרמב"ן פירש, כנ"ל, שהכרובים הם "כמרכבה אשר ראה יחזקאל . . יושב הכרובים"; משא"כ רש"י כתב (כה, יח) ש"הכרובים . . דמות פרצוף תינוק להם"²⁸. ולהנ"ל הדברים מחוורים היטב. כי להרמב"ן ענין הכרובים הוא "מקום מנוחת השכינה" ולכן הם בצורת מרכבה העליונה; ורש"י לשיטתו' שהכפורת (והכרובים) אינה פרט בהארון (והעדות שבו), אלא ענין וכלי בפני עצמו²⁹, ולכן הכרובים הם ב"דמות פרצוף

27 וראה גם רמב"ן עקב י, ה: והיתה המצוה הראשונה שם ועשו ארון עצי שטים כי הוא עיקר הכוונה בכל המשכן להיות השם יושב הכרובים.

28 אף שבפ"י התיבות "יעשה אותה כרובים" בנוגע לפרוכת (תרומה כו, לא) כתב "ציורין של בריות יעשה בה". וראה בארוכה במפרשי התורה שם. ובמפרשי רש"י בפירוש תיבת "כרובים". וראה תו"ש מילואים לפ' תרומה (נדפס בתו"ש חכ"ג) ס"ו.

29 עיין עוד להלן בפנים מה שיש לדון בחידושו.

30 כ"ה הלשון ביומא שם. וברבינו בחיי הובא בשינוי לשון קצת.

31 וראה מה שממשיך שם: והי' אפשר שהיו הכרובים האחד כצורת אדם גדול והשני כצורת ילד קטן כענין שראה יחזקאל (סוכה ה, ב) . . ויהי' זה להעיד על אהבתו לישראל כאהבת האב לבנו שהיא אהבה חזקה, אבל רצה לעשות משל בדבקות גופני שאין למעלה ממנו.

הרי דהמדרש מורה שהכרובים נפרדים מן הארון [ולכאן] דוחק לומר שהכוונה בכרובים במדרשים הנ"ל היא להכרובים של שלמה דהיו על הארץ בקדה"ק לא ע"ג הארון כמבואר בש"ס (יומא כא, סע"א ובפרש"י שם. ב"ב צט, א וברשב"ם שם). ובאמת המאירי ביומא שם חשבם לשנים, (א) ארון וכפורת, (ב) כרובים. ובכס"מ לרמב"ם הל' ביהב"ח רפ"ד כתב בשיטת הרמב"ם "ורבינו אפשר דחשבי ארון וכפורת וכרובים כתלתא (ושכינה ורוה"ק ואו"ת לא חשיב להו אלא כחדא)". ותרוייהו דלא כפרש"י. ולהעיר מלשון הש"ס (מנחות כו, סע"ב) "אלא דמקדש שני דלא הוי ארון וכפורת". ועוד יל"ע בכ"ז.

וכרובים. וראה אבות דר"נ פמ"א, יב.

ועד"ז בשהש"ר פ"ח, י (ג) נמנה רק הארון; בבבלי יומא (כא, ב) נמנו ארון וכפורת וכרובים³², אבל באופן ש"כולא חדא מילתא" (פרש"י יומא שם ד"ה ארון) במנין החמשה דברים; ובמדרשים (במדב"ר פט"ו, י בסופו. תנחומא בהעלותך בסופו) נמנו הארון והכרובים וכשני דברים מהחמשה³³,

32 וראה גם זח"ג קסא, רע"ב: קדש הקדשים דתמן שכינה שריא וכפורת וכרובים וארון. וראה לקוטי לוי"צ שם (נסמן בחידושים וביאורים על הל' ביהב"ח בהערה 73). ובזח"ב רכב, ב: בית קדשי הקדשים וארון וכפורת.

33 וסוג בפ"ע הוא הא דאמרו רו"ל (יומא נב, ב. וש"נ. וראה רמב"ם הל' ביהב"ח שם) משנגזו ארון נגזו עמו צנצנת כו', דמשם אין רא' דאינו מזכיר כפורת וכרובים בפ"ע, כי שם המדובר בדברים שהיו בקדה"ק בפ"ע ואעפ"כ נגזו עם הארון. משא"כ כפורת

ארץ ישראל - כיבוש וחזקה

יקשה ע"פ הכס"מ בדברי הרמב"ם שחילק בין ב' הקדושות דהכניסות לארץ, וידחה ביאורי המפרשים דעדיין אינו מיושב מפני מה אין כיבוש האומות מפקיע מקדושה שני' / יבאר באופן מיוחד דדין קדושה אינו תלוי בקנין הארץ כ"א הוא ענין בפ"ע שנפעל בהכניסה, ובזה יישב דתלוי אופן הקידוש אי נעשה בדרך כיבוש או חזקה

א.

בהם עולי בבל, והוא נמנה על אשקלון ופטרה מן המעשרות."

ובטעם הדבר מה שנשתנה קדושה שני' מראשונה, דרק קדושה שני' נתקדשה אף לעת"ל אחר שגלו, ביאר בזה הרמב"ם שם, דהחיוב שנתחייבה הארץ בקדושה ראשונה הוא רק מדין "כיבוש רבים", וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש ופטרה מן התורה ממעשרות ומן השביעית שהרי אינה מארץ ישראל, וכיון שעלה עזרא וקדשה לא קידשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה, ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השני' הוא מקודש היום, ואע"פ שנלקחה הארץ ממנו, וחייב בשביעית ובמעשרות."

תמיהה בדברי הרמב"ם והמפרשים לחלק בין קדושה ראשונה לשני'

גבי ירושת הארץ לישראל איפליגו תנאי (ערכין לב, א) אי קדושה ראשונה קדשה רק לשעתה או גם לעת"ל, ונפק"מ להיכא דלא כבשו עולי בבל בקדושה שני', דאף שכבשום בזמן יהושע נתבטלה קדושתם בזה"ז. ופסק הרמב"ם (ספ"ו מהל' בית הבחירה. הל' תרומות פ"א ה"ה), דקדושה ראשונה קדשה רק לשעתה, ולכך "אותם המקומות שהחזיקו בהם עולי מצרים ולא החזיקו בהם עולי בבל" פטורים מתרו"מ דין תורה (והא דלא פטרום הוא רק כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית). ולזה "רבינו הקדוש התיר בית שאן מאותם המקומות שלא החזיקו

ב.

**קושיות בדברי התו"ט שרצה לבאר שהוא
תלוי במה שהי' מדעת הנותן**

ולתו"ט (עדות פ"ח מ"ד) דרך אחר בזה, כוונת הרמב"ם לומר דבקדושה ראשונה לא נקנתה להם הארץ מיד הנותן, ורק שכבשו מידו וסילקוהו שלא ברצונו, ולזה כאשר באו שוב הראשונים וסלקו לישראל שוב בטלה קדושת הארץ שהיתה תלוי' במה שנסתלקו משם. משא"כ בעולי בבל שהחזיקו בארץ מיד מלך פרס שנתן רשות בידם להתיישב בה, "לא אתא ביטול ומבטל לחזקה שהיתה מדעת הנותן". ר"ל דלזה כיון הרמב"ם במ"ש "חזקה", דפירושו שהי' מדעת הנותן, וזה הי' רק בעלי' השני'.

איברא דלכאו' צ"ע איך העלה ארוכה לקושיית הכס"מ³, דהא כיון דכיבוש נכרים במלחמה⁴ הוי קנין⁵ ובכוחו להיות מפקיע בעלות ישראל מארצם, מה לי אם היתה בעלות שע"י כיבוש או בעלות ע"י חזקה; והא כיון דכיבוש הנכרים הוי קנין המועיל להפקיע מידי בעלות, "מה כח חזקה גדול מכח כיבוש, ולמה לא נאמר בחוקה ג"כ משנלקחה הארץ מידינו בטלה החזקה"?

ואף קושיא האחרת שנתקשה בה הכס"מ, דאף בכיבוש ראשון היתה "חזקה" עימו –

(2) ועד"ז במלא רועים ע' קדושה ראשונה אות ט.

(3) נוסף על מה שהקשה בשו"ת דבר אברהם ח"א ס"י ס"ז.

(4) כולל – ג"כ יראת מלחמה, כמו כיבוש אנשי גבעון.

(5) גיטין לח, א. ובתוס' שם. רשב"א וריטב"א שם. שו"ע אדה"ז שם ס"ג. חאו"ח סתרמ"ט ס"י. וראה בארוכה שו"ת דבר אברהם שם ס"א.

פירוש דהחילוק תלוי בדרך התיישבות ישראל בה, דבקדושה ראשונה נתיישבו ע"י מלחמה וכיבוש ולזה נתבטלה הקדושה לכשכבשו אותה מהם, משא"כ בקדושה שני' שהוא ע"י שהחזיקו בה, א"א לבטלה מהם ע"י כיבוש.

והקשה ע"ז הכס"מ¹ (הל' בית הבחירה שם), ד"איני יודע מה כח חזקה גדול מכח כיבוש, ולמה לא נאמר בחזקה גם כן משנלקחה הארץ מידינו בטלה חזקה". והוסיף עוד להקשות, "ותו בראשונה שנתקדשה בכיבוש, וכי לא הי' שם חזקה, אטו מי עדיפא חזקה בלא כיבוש מחזקה עם כיבוש".

והנה, הרדב"ז (הל' תרומות שם) ביאר בזה, דהדבר תלוי בקידוש שקידשוה בפה דדוקא אז א"א לבטל הקדושה, וזה עשו רק בקדושה שני', משא"כ עולי מצרים לא קידשוה בפה כ"א רק קידשוה במה שנתיישבו בה, ולזה נתבטלה הקדושה משגלו.

אמנם כבר נתקשו המפרשים (ראה שו"ת חיים שאל (להחיד"א) ח"ב סל"ט ד"ה וחזה), דצע"ג לומר דלזה כיון הרמב"ם בדבריו, דהא לא הזכיר הרמב"ם דבר וחצי דבר מענין הקידוש בפה, ורק תלה זה במה דהוי התיישבות ע"י חזקה ולא כיבוש, ואם כוונתו להחילוק הנ"ל הרי העיקר חסר מן הספר, ונראה יותר דהרמב"ם עצמו נתכוין לחלק באופן אחר. ועוד זאת, יל"ע טובא בדבריו, דהא לא אישתמיט בשום דוכתא שייזכר גבי עזרא מה שקידש הארץ בפה, והוא חידוש לומר כן בלא שנתפרש זה בשום מקום.

(1) בהבא לקמן ראה אנציקלופדיא תלמודית ע' א"י (ע' ר"ז ואילך). וש"נ.

ניבא שיסתלקו משם.

וגם בזה עדיין דרוש ביאור, דמה בכך אי היתה נבואה על הסילוק או לאו, הא אי קנין דסילוק ישראל ע"י מלחמה הוא קנין גמור⁹ המועיל להפקיע בעלותם, מה לי נתנבאו מקודם על כיבוש הגויים ומה לי לא נתנבאו, הא הכיבוש עצמו כיבוש אחד הוא, וכיבוש זה הוא קנין המפקיע מבעלות הקודמת¹⁰.

ג.

יקשה דא"א לבאר כלל בדברי הרמב"ם שהחילוק תלוי באופן שגלו

ויש שביארו (ש"ת חת"ס י"ד סרל"ג), דבזה עצמו תלוי גדר הסילוק שע"י האומות, דרק סילוק שהוא ע"י נבואת ה' חשיב קנין המועיל להפקיע הבעלות, ולזה נאמר דרק כיבוש נבוכדנצר וכורש ש"ע"פ ה' כבשו, "הוראת שעה היתה להם ונקנה בכיבוש", משא"כ כיבוש האומות מקדושה השני' לא הי' ע"פ ה' ולזה אין בכוחו להפקיע בעלות ישראל. אבל לא נראה לזה כיון התו"ט דהא הוא תלה זה רק בגדר התיישבות ישראל מתחילה, אם הוא ע"י חזקה מדעת הנותן כו'.

ולבד מזה, ודאי אי אפשר לומר דזהו

(9) ש"ע אדה"ז או"ח שם.

(10) ולשיטתו צריך לומר (ועד"ז במלא רועים שם. וראה הון עשיר לעדויות שם) שס"ל שכיבוש מלחמה אינו קנין גמור, וביכולתו להפקיע רק (בעלות קלושה שנעשית ע"י) כיבוש, ולא בעלות גמורה שנעשית ע"י קנין גמור (כחזקה) מדעת הנותן. אבל להדיעות שהיו קנין גמור קשה כנ"ל – נוסף על הקושיא שבדבר אברהם שם כנ"ל.

בעינה עומדת, דהא אף נתינה מדעת הנותן היתה שם בכמה מן המקומות, דהגבעונים מסרו עריהם⁶ מעצמם⁷, ולמה לא חילק הרמב"ם לומר דבאותם המקומות נתקדשה קדושה ראשונה אף לעתיד⁸.

והתו"ט שם הוסיף לבאר בזה, ד"אין להשיב מנתינת השי"ת שנתנה לישראל בראשונה, שיש להשיב שכמו שהש"י נתן לישראל הארץ כך ניבאו וביאיו שיעלו המחריבים ויטלו מהם, וכן ניבאו על כורש מלך פרס שיחזירה. אבל על לקיחת האומה הזאת מידינו לא מצינו בה נבואה בפירוש, ולפיכך שלא כדין נטלוה מידינו וקרקע אינה נגזלת". פירוש דכיון שהגלות הראשונה היתה בנבואת ה', לא חשיב הנתינה מיד ה' כנתינה מדעת נותן, כיון דהוא עצמו כבר

(6) ראה יהושע פרק ט.

ולהעיר ג"כ מעיר היבوسی שלא נכבשה ע"י יהושע (ראה יהושע טו, סג ובמפרשים שם. שופטים א, כא ובמפרשים. ש"ב ה, ו ובמפרשים), ודוד קנה אותו מארוונה בכסף מלא (ש"ב בסופו. דה"א כא, כב ואילך): ובמנ"ח מצוה רפד (אות ו'), דמכיון שמקום הזה נקנה רק בחזקה נתקדש גם לענין תרו"מ וחלה באופן שלא נתבטלה קדושתו בגלות נ"ג (כמו שבטלה קדושת כל הארץ). וראה לקמן שוה"ג הא' להערה 21.

(7) ואף שזה הי' מחמת פחד מות, וא"כ צ"ל לכאורה שג"ז נכלל בגדר כיבוש כיון שהיו אנוסים, הרי מצינו (מרדכי גיטין פ"ה. וראה תרומת הדשן סע"ג. מל"מ הל' מכירה רפ"י ד"ה כתב הטור) שבאנסוהו ליתן מתנה אם הי' האונס באיום מיתה גמר והקנה.

(8) ואין לומר שקדושת הארץ אחת היא ואא"פ שישאר רק על חלק הארץ, כדמוכח מלשון הרמב"ם (הל' ביהב"ח והל' תרומות שם) שבקדושה שני' קדשו רק "כל מקום שהחזיקו". ולכאורה דוחק לומר שבכיבוש (ראשון) שאני שחל רק על כל הארץ, כדמוכח מהל' תרומות שם ה"ב (את"ל דרק כל מקום שנכבש בפועל – נתקדש). וראה מנ"ח שם. אבל ראה ירושלמי שביעית רפ"ו. לקמן בפנים.

הבעלות שלו – גם בלא כוונה¹² (ובפרט בקנין דאורייתא¹³). ותו, דהכא לא שייך לומר כן שערי הגבעונים נקנו בכיבוש ולא בחזקה, דהא לא הי' שם שום מעשה כיבוש כלל לבד מן החזקה, שהרי הגבעונים מסרו עריהם מעצמם ונסתלקו בלא שום קטטה ומלחמה, כ"א הי' שם רק מעשה חזקה לבד שנתיישבו שם ישראל, והיאך נימא שנקנו בכיבוש שלא הי' כאן כלל, אלא עכצ"ל דמה שנקנו הי' זה ע"י החזקה שרק היא היתה כאן.

ד.

יחדש דקדושת הארץ אינו שייך לקניינה והוא ענין בפ"ע

ולכך נראה לחדש בזה באופן מחודש, דחלות קדושת הארץ בקדושה ראשונה ובקדושה שני', לא היתה תלויה כלל באופן קנייית הארץ ובאופן הבעלות, אלא באופן הפניסה וההתיישבות בה, שהם ב' ענינים נפרדים, וכדלקמן.

ובהקדם, דהקשו בב"ב (קט, ב'¹⁴) גבי ירושת בנות צלפחד שירשו בחלק אביהם פי שנים במשפחתו כיון שהי' בכור, דלכאורה הוא היפך הדין דאין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק, וכיון שמת קודם שנכנסו היתה ירושה זו רק ראוי'

בירך יצחק, ומה שהקשה (בשו"ת) שם.

12) ראה שו"ת צ"צ יו"ד סר"ל. אה"ע סקנ"ט ס"א. ועד"ז בשו"ת חת"ס ורעק"א (ראה לקו"ש ח"א ע' 145 הערה 45, וש"ג).

13) ראה נמוק"י ב"מ י, א. ובהנמסן בהערה שלפנ"ז.

14) ובע"ז (נג, ב. וראה פרש"י שם ד"ה ואשריכם) "ירושה להם מאבותיהם ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו".

פירוש דברי הרמב"ם, דלהנ"ל אינו תלוי כלל איך נעשו ישראל בעלים על הארץ, ואפילו אי היתה קדושה ראשונה ע"י חזקה ולא כיבוש, מ"מ, היתה מתבטלת כיון שהסילוק הי' ע"פ ה', והרמב"ם כתב להדיא דהחילוק בין קדושה ראשונה לשני' תלוי בההתיישבות שהיתה בתחילה, ורק כיון שקדושה ראשונה היתה ע"י כיבוש ולא חזקה, לכך נתבטלה.

והנה, במה שהוקשה לעיל בדברי התו"ט, מה שגם בכיבוש ראשון הי' חזקה מדעת הנותן בערי הגבעונים, לכאורה הי' אפשר ליישב בזה, כפי שמצינו מי שכתב כן בביאור שיטת הרמב"ם (שו"ת חיים שאל שם. ועד"ז בצ"ח ברכות ד, א. ועוד), דכיון שבכוונת ישראל הי' אז לכבוש הארץ בדרך כיבוש ולא בחזקה (כפירוש הנ"ל, מדעת הנותן), לזה לא הועיל מה שהי' כאן חזקה כיון שהקונים לא נתכוונו לקנות בקנין זה, אלא בקנין כיבוש לבד. והוי כדין "העודר בנכסי הגר וכסבור שהן שלו לא קנה" (יבמות נב, ב. רמב"ם הל' זכי' ומתנה פ"ב ה"ג), שאף שעידודו הוי חזקה ויכל לקנות בזה, מ"מ, כיון שלא נתכוין לקנות בחזקה זו דהי' סבור שהוא כבר שלו, א"א לקנות בחזקה זו, וכ"ש הכא שהתכוונו דוקא לקנות בכיבוש, ולזה אף באותם המקומות שהחזיקו חשיב שנקנו בדרך כיבוש ולא בחזקה.

אבל צ"ע אם נוכל לומר כן בנדוד, דאפ"ל דרק במי שאינו מתכוין לקנות אין מועיל מעשה החזקה, אבל במי שרוצה לקנות ורק התכוון לקנות בקנין אחר, אימור דשפיר קונה בכל קנין שיעשה¹¹ – באופן היותר מועיל לחיזוק

11) אבל יש לחלק, שהיכא שכבר קנו ע"י כיבוש אין מקום לחזקה לאח"כ כיון שכבר הי' שלהם, כמ"ש במפרשים. וראה שו"ת חיים שאל שם בתחלתו מ'ס'

חלו החיובים והמצוות התלויים בקדושת הארץ.

ה.

**יבאר דהקידוש תלוי באופן הכניסה לארץ,
ע"י כיבוש או ע"י חזקה**

והנה, מכיון שקדושת הארץ נפעלה ע"י ביאתם לארץ והתיישבותם בה, ממילא מובן, דחלות הקדושה תלוי באופן שנצטוו להכנס בה מפי ה', ובוה מצינו חילוק בין כניסה ראשונה לכניסה שני': בכניסה ראשונה – בא רצונו²⁰ של הקב"ה והציווי אל בני":

"חלוצים תעברו" (דברים ג, יח. וכן בהכתובים דס"פ מטות (לב, כ ואילך)), "ואתם תעברו חמושים לפני אחיכם כל גיבורי החיל" (יהושע א, יד), "נכבשה הארץ לפניכם" (מטות לב, כט), וכיון שכן הי' הציווי, באופן זה לבדו נתקדשה, דהקידוש תלוי בהציווי, וא"כ קידושה הוא רק בדרך כיבוש לבד, ואין חזקה שאחר הכיבוש מועיל כלום בקידוש הארץ, דהא לא נצטוו על חזקה

20) כמחז"ל (תנחומא ע"פ באור רש"י* עה"ת בתחלתו. ועד"ז בב"ר פ"א, ב): שאם יאמרו לסטים אתם כו' ברצונו כו' נתנה לנו.

* בתנחומא שלפנינו ליתא (ומאמר ר"י מסיים בהכתוב "כח מעשיו... נחלת גוים". ואולי טיוס הפירוש הוסיף רש"י ע"פ הב"ר שבפנים ההערה).

אבל ביפה תואר לבר"ר שם כתב: באגדת ר' תנחומא איתי' להך אגדה בהאי לישנא (ומעתיק כהלשון שבפרש"י). ומסיים: ובוה הלשון הביא' רש"י ז"ל בתחילת פ"י התורה. דמשמע שכ"ה גירסתו (וגירסת רש"י) בתנחומא. וראה רש"י לתהילים (קיא, ו): ומדרש תנחומא כתב לישראל מעשה בראשית... שלא יוכלו האומות לומר לישראל גולנים אתם שכבשתם ארץ ז' גוים.

לבוא ואינו מקבל בה פי שנים. ומשני התם ד"ארץ ישראל מוחזקת היא". ומשמע, דבעלות ישראל בארצם כבר הי' עוד מקודם שנכנסו¹⁵.

והנראה בזה, דקנין ישראל על הארץ הוא עוד מברית בין הבתרים דפרשתנו, דדברי ה' לאברהם אינו רק מגדר הבטחה על נתינת הארץ לעתיד, כ"א שבזה כבר נקנתה לגמרי לו ולזרעו אחריו עד עולם. וכן ילפינן להדיא בירושלמי (חלה פ"ב ה"א), ממה שנאמר בהברית (טו, יח) "ביום ההוא כרת ה' ברית את אברם לאמר לזרעך נתתי (בל' עבר) את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת" – שאי"ז הבטחה בלבד, אלא (בל' הירושלמי) "כבר נתתי"¹⁶.

ונמצא שב' ענינים יש בנתינת הארץ לישראל: א) קנין ובעלות הארץ, שניתנה לישראל בברית בין הבתרים (עוד לפני שכבשה¹⁷) מתנת עולם¹⁸, ואין שום קנין המפקיע מזה. ב) קדושת הארץ, שנפעלה אח"כ ע"י שהתיישבו בארץ בפועל¹⁹, ואז

15) וראה בארוכה פרשת דרכים הנסמן להלן. ועוד.

16) וראה ב"ר פמ"ד, כב. פרש"י שם.

17) ומלשון פירוש רש"י (ר"פ בראשית) "שאם יאמרו... לסטים אתם שכבשתם ארצות ז' אומות" משמע לכאורה, שגם הקנין ממון נעשה רק לאחר הכיבוש (ולא לפני'ז) – אף ש"ל שזהו רק לדעת האוה"ע – כדמשמע גם מפרש"י במק"א (נח ט, כו. לך יג, ז. טו, טז. וראה לקו"ש חט"ו ע' 147 הערה 24). וראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 4 ואילך, ע' 8 ואילך (הובא בלקו"ש חט"ו ע' 109 הערה 67).

18) אלא "שאעפ"כ לא נקנית להם אלא בחזקה המועלת כדאמרינן בקידושין דכ"ו במה ירשתם בשיבה וה"ו אמרי' בב"ב דף ק"י (שו"ע אדה"ז קו"א להל' הפקר בתחלתו). ובהמקנה קדושין שם, דהחזקה (לדעת רבי ישמעאל) היינו חלוקה שביניהם לקנות כאו"א חלקו, ולא לקנות מן הכנענים. וראה שו"ת דבר אברהם שם אות ו'.

19) ראה בארוכה לקו"ש חט"ו ע' 206 ואילך.

אלא על הכיבוש²¹.

יושבני עלי²³ (ערכין לב, א), אבל קדושת הארץ²³ כבר היתה בשלימותה משנכבשה יריחו²⁴ ולא ניתוסף בה מיד²⁵). ובזה יובן עוד טעם שלא הועילה חזקה בקידוש הארץ כלום – גם בערי הגבעונים וכיו"ב שלא נכבשו – כי (נוסף על שלא נצטוו אלא על הכיבוש, וכן"ל) כבר נתקדשה הארץ כולה לפני²⁶, בכיבוש יריחו וכן"ל²⁶.

23) וכדמוכח גם ממ"ש הרמב"ם (הל' תרומות והל' בית הבחירה שם) שקדושה ראשונה היתה מפני הכיבוש אף שמדובר שם בהחיוב דתרומות ומעשרות ושיביעית שחיובם הוא רק אחר (כיבוש ו)חילוק, כי ע"י כיבוש נעשה כבר קדושת א"י גם בנוגע לתרומות ומעשרות.

24) בנוגע לחלה שנתחייבו תיכף בבואם לארץ (ספרי ורש"י שלח טו, יח) לפני כיבוש יריחו, דהרי אכלו מתבואת הארץ ממחרת הפסח (יהושע ה, יא-יב) י"ל דאינו תלוי בקדושת הארץ. ראה שו"ת שאילת דוד חידושים בעניני שביעית בתחלתו (ועיי"ש שר"ל שהוי מחלוקת בכתובות (כה, סע"א) ובירושלמי חלה שם). ולהעיר ממנ"ח (שם) שר"ל שגם תרומות ומעשרות וכו' אינו בגדר קדושה אלא מפני דהוא ארצם. ואכ"מ.

25) וכדמוכח גם מזה שמצינו (הובא באנציקלופדיא שם) כמה טעמים ע"ז שלא נתחייבו בתרומות ומעשרות וביכורים (ועוד) עד אחר ירושה וישיבה, ואין מפרשים כפשוטו שאז לא נגמרה קדושת הארץ.

26) ומ"ש הרמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"ב) "ומפני זה חלק יהושע ובית דינו כל א"י לשבטים אע"פ שלא נכבשה כדי שלא יהי' כיבוש יחיד כשיעלה כל שבט ושבט ויכבשו חלקו" – היינו להיות "נקרא א"י כדי שיהגו בו כל המצות" (לשון הרמב"ם שם). שחיוב המצות נעשה בכל מקום לאחר שנכבש המקום וחלקו (דאלת"ה לא נחייבו ככהנ"ל עד לאחר שנכבשה בסוף ימי דוד וכוונ"כ מקומות מפורש דלאחרי יד דכבשו וחלקו נתחייבו), אבל ענין הקדושה נעשה תיכף בכיבוש יריחו.

ובאתרונים לירושלמי שביעית רפ"ו ע"פ דברי הרמב"ם הנ"ל דכיון שיהושע ובית דינו חלקו כל א"י לשבטים נק' כבר "שקנו כולה" (בסוף יד שנה). וראה צפע"נ לרמב"ם הל' תרומות שם בסופו (ג, ד). ואכ"מ.

ויתירה מזו י"ל: מכיון שעל אופן כניסתם לארץ נצטוו "ונכבשה הארץ לפניכם" – "הארץ" סתם – יש במשמע, שמיד שהיתה הארץ כבושה לפניהם, עוד לפני שנכבשו כל חלקי, כבר נשלמה החלות של קדושת הארץ; והיינו בכיבוש יריחו שהיתה "מנעולה של ארץ ישראל", וע"י כיבושה "מיד כל הארץ נכבשת" (במדב"ר פט"ו, טו. תנחומא בהעלותך יו"ד), דבזה לבד

כבר חלה קדושת הארץ (אלא שבנוגע לכמה מצוות²² הי' תנאי נוסף של כיבוש וחילוק כו', וע"ד מצות יובל שחיובה חל רק כאשר "כל

21) אין להקשות דא"כ במה נקנו ערי הגבעונים** (דהרי גם יראת מלחמה לא היתה בזה כיון שכרתו ברית וכו') – דכיון שכבשו אנשי גבעון (לעבדים) במילא נקנית ארצם וכו'***, דמה שקנה עבד (נתינים) – שקבלו ע"ע מפני היראה כו' – קנה רבו (ר"נמשך" על קנינו עניני העבדות והקדושה שלו), אף שמעצמם מסרו ונתנו עצמם לעבדות.

22) ראה אנציקלופדיא תלמודית שם ע' ריט ואילך. וש"נ.

** וארץ הגרשני שפנה והלך (ירושלמי שביעית פ"ו ה"א. ויק"פ י"ז, ו). הי' כבוש (מפני יראת מלחמה).

וגם עיר היבוסי שלא נכבשה ע"י יהושע (כנ"ל הערה 6) – י"ל שהי' כיבוש (בפועל) אח"כ ע"י דוד. כפשוטו לשון הכתוב בש"ב שם, ז ואילך (ודלא כהמניח הנ"ל הערה 6). ומה שקנה דוד מארוונה הי' רק כדי לשלול זכותו לגמרי (ראה לקו"ש ח"י ע' 62 ואילך. חכ"ט ע' 87). או י"ל עפמיש ברד"ק (ש"ב כד, כג. וכו"ה במניח שם) שהיו שם למס עובד, וא"כ הוי "כמי שנתכבשו" (כבשוה"ג שלאח"ז. וראה רמב"ם הל' מלכים פ"ו ה"א). וראה פדר"א פל"ו וברד"ל שם. לקוטי שיחות ח"ל ע' 88 ואילך. ואכ"מ.

*** להעיר מירושלמי דמאי (פ"ב ה"א. ועד"ז הוא בירושלמי שביעית פ"ו ה"א למה גי' (ראה מפרשים שם): "מעלי מסין כמי שנתכבשו", ובמפרשים שם. וראה אנציקלופדיא תלמודית שם (ע' רב), וש"נ.

התגברות והוצאה מבעלות מוקדמת וכנ"ל, ממילא נמצא שמצד הציווי ישנה מציאות של בעלות דאווה"ע לפני הקידוש, והכיבוש תלוי בהתגברות והכיבוש מידם (כיון דהכיבוש נעשה ע"י האופן שנצטוו לכנוס, כדלעיל בארוכה); לזאת "כיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש"²⁸, כי אופן הקידוש, שבאה ע"י כיבוש והתגברות, בטל. אבל בביאה שני' שנתקדשה "בחזקה שהחזיקו בה", שגדרו (לא ההתגברות, אלא) עצם ההשבה לארצם וכנ"ל – נתגלה עי"ז שחלות קדושה זו אינה תלוי' בהתגברות על בעלות האומות, כמו שהכניסה אינה באופן של התגברות על האומות; אדרבה: ציווי ה' להחזיק בה בלי כיבוש, מורה שאין לאוה"ע בעלות כלל בארץ, כמו חזקה כפשוטה שאינה כדי להוציא מבעלות מוקדמת, וכנ"ל.

ובסגנון אחר י"ל: הציווי ליכנס בעליית עזרא באופן דחזקה מורה, שקדושה שני' נפעלה ע"י הבעלות של ישראל מאז ניתנה להם בברית בין הבתרים (דלא כקדושה ראשונה, שנפעלה ע"י הכניסה ולא ע"י הבעלות); ובמילא: כשם ש"א"י מוחזקת היא" אינה בטלה לעולם²⁹, דגם לאחר החורבן עודנה "ארצנו" ו"אדמתנו"³⁰ – כך גם

וכ"ז בכניסה ראשונה, אבל בכניסת עזרא נאמר (ירמי' כט, י) "אפקוד אתכם להשיב אתכם גו' להשיב אתכם אל המקום הזה", פירוש דנצטוו רק לעלות ולהתיישב בה, "ושבו בעריכם אשר תפשתם" (ירמי' מ, י"ד), ולא נזכר בזה כלל ענין הכיבוש. ולזאת, מכיון שרצון וציווי ה' הי' (לא לכבוש, אלא) להתיישב בארץ – ממילא נפעלה חלות הקידוש (בלשון הרמב"ם) "בחזקה שהחזיקו בה".

והנה בכ"ז מבוארים היטב דברי הרמב"ם, שקדושה ראשונה היתה ע"י כיבוש וקדושה שני' – "בחזקה שהחזיקו בה". ומתורץ קו' הכס"מ (הב') דגם "בראשונה שנתקדשה בכיבוש וכי לא הי' שם חזקה כו'", וכדלעיל בארוכה.

ואף קושייתו הא' דהכס"מ – "מה כח חזקה גדול מכח כיבוש ולמה לא נאמר בחזקה ג"כ משנלקחה הארץ מידינו בטלה החזקה" – מתורצת ג"כ ע"פ הנתבאר. דהנה ההפרש בין כיבוש לחזקה הוא, שהדבר נמצא בידי אחרים וצריך להוציאה מהם בע"כ³¹. ונמצא דעצם ענין הכיבוש מורה שיש בעלות מוקדמת על הדבר, ואופן הכיבוש הוא ע"י ההתגברות, אבל חזקה גדרו (לא ההתגברות וההוצאה מבעלות הקודמת, אלא) פשוט – שהדבר שלו, לפיכך עושה פעולה של חזקה (להראות ולהפגין בעלותו הגמורה דהמחזיק).

ובזה יבואר החילוק בין קדושה ראשונה (שלא היתה אלא לשעתה) לקדושה שני' (שקידשה ג"כ לעת"ל): בקדושה ראשונה, כיון שנצטוו ליכנס בארץ ע"י כיבוש, שגדרו

28 ואין נפק"מ אם עכו"ם קונים בכיבוש מלחמה, רק עצם העובדא "שנלקחה הארץ מידיהם", וכדמוכח עוד יותר מלשונו בהלכות תרומות שם, "שקדושה ראשונה לפי שהיתה מפני הכיבוש בלבד קדשה לשעתה ולא קדשה לע"ל", ואינו מזכיר כלל שכבשוהו מישראל.

29 וזה שארז"ל (מכילתא יתרו יח, כז) דא"י ניתנה על תנאי – ה"ז רק בנוגע לקדושת הארץ, שהיית ישראל על אדמתם בפועל, אבל גם אז נשארה בעלות ישראל על א"י בשלימות. וראה צפע"נ השמטות להל' תרומות (סב, א).

30 ועד שנוגע לדיון, לכמה דעות, בנוגע לפרובול

27 ראה גם הון עשיר לעדויות שם. אלא שמבאר להסברא שהכיבוש נוגע לקנין ובעלות הארץ.

כיון שכנ"ל הוא תלוי בסילוק האומות שהי' רק בזמן יהושע ולא בימי אברהם.

בנוגע הקידוש (קדושה שני') שנפעלה ע"י חזקה זו, אינה בטלה.

ו.

יבאר מהכתובים דפרשתנו דהחילוק בין כניסה ראשונה לשני' הוא כעין החילוק דמתנה וירושה

ויש לקשר כ"ז – אופן פעולת הקדושה בב' העליות, דהוא בב' דרכים שונים – בלשונות הכתובים דפרשת לך לך בדבר קנין הארץ לאברהם ולזרעו אחריו.

דהנה, מצינו שנוצר הענין דנתינת הארץ ג' פעמים בפרשת לך לך, דבתחילת הפרשה (יב, ז) נאמר "וירא ה' לאברהם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת", ואח"כ נזכר עוד כשיצא ממצרים ונפרד ממנו לוט, "כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך" (יג, טו), "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה" (שם, יז). ובפעם הג' הוא הכתוב דלעיל בברית בין הבתרים, "לזרעך נתתי גו".

ויש לדייק בזה דמצינו כמה חילוקים בין ב' הפעמים שבתחילה, להפעם הג' דברית בין הבתרים, דבהראשונות לא מצינו שיהי' בשייכות לבקשת אברהם או שעשה בזה פעולה וכיו"ב, משא"כ בהברית בין הבתרים הי' זה לאחר שביקש בעצמו (טו, ח) "במה אדע כי אירשנה"³¹ (אחר שנאמר לו מקודם "לתת לך את הארץ הזאת לרשתה" (שם, ז)), ואף עשה בזה פעולה – שהלך בארץ לארכה ולרחבה. וגם שבראשונות נזכר בלשון "נתינה" לבד, ובאחרונה נזכר גם ל' "ירושה".

וזהו שבכניסה הראשונה היתה חלישות בבעלות ישראל, דהא היתה תלוי בהתגברות על האומות מה שהוציאו הארץ מרשותו, ומוכן שהקדושה שנפעלה בזה היא באופן התלוי במה שיצאה הארץ מידי האומות, וכנ"ל שנצטוו לקדשה בכיבוש, דבזה גופא שנצטוו לכבוש נרמז דהארץ הוא בידי אחרים שצריך לכבשה מהם, וא"כ קידושה תלוי במה שתצא מידם שהוא הענין דכיבוש, ולזה מיד שפסקה מלהיות מחוץ לידי האומות, שגלו ישראל מאדמתם, בטלה הקדושה שהיתה תלוי' בענין ה"כיבוש" שתהי' שלא בידיהם.

ובזה א"ש גם מה שהדיוק הנ"ל דהבעלות היתה מאז ומעולם, מהא שנאמר בהכתוב בל' עבר "לזרעך נתתי", זהו דוקא בהכתוב המרמז לכניסה הב' שהיתה תלוי' בהבעלות שישנה תמיד מימות אברהם. משא"כ בהפסוקים שלפנ"ז, המרמזים לכניסה הא', הוא בל' עתיד, "לזרעך אתן", לך אתננה", כיון דלא מיירי בהבעלות שכבר היתה, כ"א הוא קידוש שע"י כיבוש, שענין הכיבוש הוא כנ"ל שע"ז יוצא מרשות האחר, וזהו שרמזו הכתוב שנתניה זו שבדרך כיבוש יהי' רק בעתיד,

שאפילו מי שאין לו קרקע יכול לכתוב בשטר והקנתו לו ארבע אמות לפי ש"אין כל אדם מישראל שאין לו ד' אמות בארץ ישראל ואם תאמר נטלוה הגוים ואנן בגלות, קיימא לן לרבנן דקרקע אינה נגזלת ובחזקת ישראל היא וארץ ישראל נקראת ע"ש ישראל כו" – שו"ת מהר"ם ב"ר ברוך ס' תקלו. וראה ס' השטרות לר"י ברצלוני ע' 43. אוצר הגאונים קדושין ס' קמו-קנא. וגם הדיעות שחולקין – ראה לקו"ש ח"כ ע' 309 הערה 69, די"ל שבעצם הדבר לא נחלקו, כ"א בנוגע לפרובובל והרשאה.

ב"ב קכט, ב. קלג, א), פירוש דבירושה אי אפשר לו שיריש לאחד ויגבילו להיות "אחריך לפלוני", דאחר שירש זה ממנו שוב אין להמוריש הראשון בעלות כלל בהירושה להחליט למי תלך והיורש לבדו מורישו ליורשיו, משא"כ במתנה רשאי לומר "נכסי לך ואחריך לפלוני", היינו דבמתנה אף אחר שקיבלה לא יצאה לגמרי מהנותן (ואינו עובר בירושה ליורשי המקבל הראשון לכשימות).

ובעומק יותר, החילוק בזה הוא דבירושה שייכות היורש להדבר הוא מצדו, דלהיותו קרוב להמוריש, לכן יורש הוא ממנו, וכיון שבעלותו באה מצד שייכותו בעצמו להירושה, לזה בעלותו עלי' היא בשלימות (ועד שירושה אינו כלל בגדר ד"שינוי רשות", דאין הירושה משתנה לרשות אחרת, כ"א שהיורש עומד במקום המוריש עצמו, ובדרך ממילא נעשו נכסי המוריש שלו (צפע"נ בשלמה יג, א. מהד"ת יט, א. שו"ת צפע"נ (ווארשא) ח"ב סק"ח). וכ"ה קידוש הארץ בפעם השני' שנעשה באופן בלתי תלוי בהאמות שמהם ניתנה הארץ, והי' מצד בעלותם של ישראל מעצמם בארץ מאז ומעולם. משא"כ במתנה, דכל השתייכותו להדבר באה רק מצד הנותן מה שהסכים בדעתו ליתנו לו³⁶ (אף ש"אי לאו דעביד לי' נייחא לנפשי' לא יהיב לי' מתנתא"³⁷), שזהו ע"ד הנ"ל דבכניסה ראשונה תלוי הדבר במה שיצאה מידי האומות.

ומבואר ע"ז (צפע"נ עה"ת סם), דבזה נרמז לב' אופני נתינת הארץ לישראל, ירושה ומתנה³², והם ב' הקדושות שנתקדשה הארץ, דקדושה הראשונה הוא בדרך "מתנה" שנתקדשה כל הארץ יחדיו ולא שייך בזה "מקצת" דהמתנה כולה אחת היא, וקדושה שני' היתה רק במקצת הארץ כיון שהוא מגדר "ירושה" דשייכא אף במקצת. והוא החילוק בין ב' הפעמים, דהפעם הא' שנא' בל' נתינה מיירי בכניסה ראשונה, ובהבטחה שבברית נזכר לשון ירושה דמיירי בכניסה הב'³³ [כנרמז במה שמצינו רק באחרונה ששאל מקודם, דהי' נחשב כחטא אצל אברהם (נדרים לב, א³⁴), ורק לאח"ז נאמר לו על הירושה, והוא כעין קדושה שני' שהיתה אחר שגלו על חטאיהם].

וזהו שהתהלך קודם בארץ לארכה ולרחבה, דהוי כפעולת חזקה כמ"ש הת"י (יג, יז) ד"עבד בה חזקתא"³⁵, וכנ"ל בארוכה דרק בקדושה שני' הי' גם "חזקה" שהחזיקו בה, כדלהלן.

והנה, נקודת החילוק בין ירושה למתנה היא דירושה אין לה הפסק ומתנה יש לה הפסק (ראה

32 ירושלמי ב"ב פ"ח ה"ב: אם מתנה למה ירושה כו' אלא מאחר שנתנה להן לשום מתנה חזר ונתנה להן לשום ירושה.

33 להעיר מרמב"ן שם: והוסיף לכתוב לו ברית עליהן שלא יגרסו החטא וכאשר צוהו על המילה אמר לו לאחות עולם לאמר שאם יגלו עוד ישובו וינחלוהו כו'.

34 וראה פדר"א רפמ"ח. אברבנאל כאן. ועוד.

35 וראה גם אוה"ח הנ"ל. ב"ב ק, א. אוה"ח יג, יז. פרשת דרכים דרוש ט. ולהעיר משו"ע אדה"ז חלק חו"מ הל' הפקר קו"א סק"א בתחלתו "לא נקנית להם אלא בחזקה המועלת כו' והי' אמרי' בב"ב דף ק", ע"ש. וראה צפע"נ הל' תרומות ג, ד. ועוד. לקו"ש חט"ו ע' 207 הערה 53.

36 ראה גם אוה"ת בראשית יא, א. ראה ע' תשסא ואילך. לקו"ש חי"ג ע' 115 ואילך וש"נ (בהערה 19).

37 מובא בכ"מ (המשך וככה תרל"ז פס"ח. המשך תרס"ו ע' קלא. ועוד). ועיין מגילה כו, ב. גיטין נ, ב. ב"מ טז, א. ב"ב קנו, א.